

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nives Zver

Slovenska športna mentaliteta

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nives Zver

Mentorica: izr. prof. dr. Karmen Šterk

Slovenska športna mentaliteta

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Zahvala

Staršem, ki so mi omogočili študij, tako v Sloveniji kot tudi v tujini, mi stali ob strani, me spodbujali in verjeli, da mi bo nekega dne uspelo doseči cilj, ne glede na to, kako nerealen se je zdel pred leti.

Urošu Mohoriču za moralno podporo in pomoč pri razumevanju slovenske rokometne reprezentance.

Gregu Whytu za sodelovanje, intervju in koristne nasvete pri obravnavanju športne psihologije tako v tujini kot tudi v Sloveniji.

Mentorici izr. prof. dr. Karmen Šterk za razumevanje, strokovno pomoč in koristne nasvete pri izdelavi diplomskega dela.

Slovenska športna mentaliteta

Ne gre zgolj za naključja, da ravno Slovenci izgubljam tekme, ki bi jih, vsaj na papirju, katera druga država zmagala. Ključno vprašanje mojega diplomskega dela je, kateri so ključni razlogi za (ne)uspehe slovenskih športnikov in športnic. Na primeru rokometu in Petre Majdič raziščem ali zgodovinsko-kulturno ozadje slovenske države vpliva na slovenski šport in ali bi tuj trener lahko spremenil mentaliteto tekmovalcev in obenem predstavljal lik očeta slovenskim rokometasem. Prav tako raziščem ali so slovenske športnice najuspešnejše takrat ko igrajo vlogo cankarjanske matere in ali neodločnost in strah pred asertivnostjo omejuje vrhunske rezultate slovenskih športnic, kar analiziram preko primera Petre Majdič. Za ta namen analiziram relevantno literaturo in preko intervjujev s strokovnjaki na področju športa, pridem do zaključka, da je v slovenskem športu še vedno moč opaziti prepoznaven vzorec treniranja in tekmovanja na najvišjem nivoju tako v rokometu kot tudi v primeru Petre Majdič. Glaven razlog za (ne)uspehe slovenskih športnikov lahko razložimo s vplivom cankarjanske falične matere in odsotnostjo očeta, ki blodi po nezavednem, kat posledično lahko vpliva na končen rezultat. Gre za pogost vzorec v slovenskem športu, ki ga lahko presežemo z vpeljavo tujega trenerja, ki ni pod vplivom Cankarjevega kompleksa hlapcev, kar lahko vidimo v primeru rokometu in košarke. V primeru Petre Majdič pa lahko govorimo o ozadju slovenske države in strahu pred asertivnostjo kot glavnih razlogih za "neuspeh" kot tudi o vlogi cankarjanske matere, ki je je igrala na poti do bronaste medalje.

Ključne besede: slovenska športna mentaliteta, cankarjanske falična mati, trener, lik očeta.

Slovenian sports mentality

It's not just a coincidence that Slovenian athletes are losing games that would, at least on paper, another country win. The key focus of my thesis is what are the key reasons for success or failure of Slovenian athletes. Through the examples of handball and Petra Majdič, I explore whether Slovenian historical and cultural background affects Slovenian sport and whether a foreign coach could influence the team mentality and at the same time be seen as the father figure to handball players. I also investigate whether female athletes are more successful when they are playing the role of Cankarian mother and whether indecisiveness and fear of assertiveness limits top Slovenian female athletes which is analyzed through the example of Petra Majdič. For this purpose, I analyze relevant literature and through interviews with experts in the field of sports, I come to the conclusion that in Slovenian sport, it is still possible to recognise a pattern of training and competition at the highest level both in handball and in case of Petra Majdič. The main reason for success or failure of Slovenian athletes can be explained through the influence of the Cankarian phallic mother and the absence of a father figure on an unconscious level which can have an impact on the final result. It is a common pattern in Slovenian sport which can be solved by introducing a foreign coach who is not influenced by Cankar's servants complex. In the case of Petra Majdič, we can talk about the background of Slovenian nation and the fear of assertiveness as the main reasons for "failure" as well as playing the role of Cankarian mother which Petra played on her way to the bronze medal.

Keywords: Slovenian sports mentality, cankarian phallic mother, coach, father figure.

Kazalo

1	Uvod	7
1.1	Metodologija	8
1.2	Hipoteze	9
2	Ekipni športi	10
2.1	Primer: Rokomet	13
2.2	Ojdipov kompleks	15
2.3	Cankarjanska falična mati	17
2.4	Lik očeta	18
2.5	Idealen trener	19
2.6	Vloga trenerja	20
2.6.1	Vloga trenerja z vidika psihoanalize	20
2.7	Strategije ohranjanja odnosa trener-športnik	23
3	Individualni športi	26
3.1	Primer: Petra Majdič	26
3.2	Ženska kot športnica z vidika psihoanalize	28
3.3	Odnos trener-športnica	29
3.4	Elektrin kompleks	31
3.5	Prototip cankarjanske falične matere	31
3.6	Anksioznost	32
3.7	Samoizpolnjujoča se prerokba	34
3.8	Teorija konsistentnosti	36
3.9	Konstrukcijski sistem	36
3.9.1	Metoda repertoarne mreže	37
3.10	Strah pred asertivnostjo/agresivnostjo	38
4	Sklep	41
5	Literatura	44

Kazalo tabel, slik in grafov

Tabela 2.1: Shema modela delovanja športne ekipe.....	5
Tabela 2.2: Pregled vseh uvrstitev slovenske rokometne reprezentance na tekmovanjih.....	7
Tabela 2.3: Rhindov COMPASS model.....	18
Tabela 3.1: Pregled uvrstitev Petre Majdič v tekmovalni sezoni 2009/10.....	21
Graf 3.1: Učinek psihološkega vzburjenja na uspešnost športnika med visoko stopnjo anksioznosti.....	26
Slika 3.1: Vpliv strahu na športnikovo dejavnost.....	29
Slika 3.2: Agresija in asertivnost iz športnikovega vidika.....	33

1 Uvod

»Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željan!« Tako je zapisal naš pisatelj Ivan Cankar. Brezčasna zgodba o ljudeh, ki vedo, kaj storiti in kako se odzvati, vendar tega ne storijo, ker ne verjamejo, da lahko kaj spremenijo s svojimi dejanji. Zgodba o ljudeh brez pokončne in etične drža, ki v življenju sledijo vetru interesa in opuščajo svoje ideale. To misel je Cankar nedvomno povzel iz zgodovine Slovencev, ki so stoletja živeli pod dominacijo tujih gospodarjev.

Želja po samostojnosti je bila od nekdaj v krvi Slovencev in se je uresničila šele ob koncu 20. stoletja. Kljub temu pa se v vsakdanjem zavedanju in razumevanju slovenstva Slovenci oklepamo nekaterih ustaljenih prepričanj o slovenstvu. Zdi se nam, da naj bi bili kar naprej ogroženi od svojih bližnjih sosedov. Uveljavilo se je prepričanje, da ti narodi kar naprej posegajo po našem ozemlju in narodu. Zmeraj naj bi Slovenci popuščali pod pritiski naših sosedov, zmeraj naj bi bili oškodovani in bili sploh na strani ponižanih in razžaljenih. Značaj slovenskega naroda naj bi bil liričen in melanholično pohleven; Slovenci naj bi bili vdani v usodo, nezmožni zoperstavljanja ali celo agresije. Potuhnjenost naj bi bila temeljna samoohranitvena značajska poteza, ki je ohranila skozi stoletja naš narod, jezik in tudi teritorij. Takšna drža se še posebej opazi v športu, kjer se strokovnjaki pogosto sprašujejo, kako smo lahko izgubili tekmo, ki je bila praktično dobljena še pred samim začetkom, tako v individualnih kot tudi ekipnih športih. Prav tako pa v športu pogostokrat vidimo preobrazbo slovenskih športnikov iz naroda hlapcev v narod junakov, vendar le za določeno obdobje, kot da bi želeli s tem sporočiti, da kljub hlapčevstvu še vedno želimo svobodo oziroma zmago. Slovenski strokovnjaki menijo, da ne gre zgolj za naključja, da ravno Slovenci izgubljam o tekme, ki bi jih, vsaj na papirju, katera druga država zmagala.

Zanima me torej, kateri so glavni razlogi za (ne)uspehe slovenskih športnikov in športnic, iz česa to izvira in kako bi lahko to presegli na dolgi rok. Ali gre za vzorec, ki je specifičen za Slovence, in ali je potrebno razloge iskati drugje, da bi razumeli, "zakaj se to vedno dogaja nam"?

V drugem poglavju umestim ekipne športe v teoretični model in na to skušam odgovoriti na prve tri hipoteze. Pri tem najprej predstavim teoretična izhodišča Ojdipovega kompleksa, canakarjanske falične matere in lik očeta. Nato pa še umestim idealnega trenerja in njegovo vlogo v konkretnem primeru rokometa in trenerja slovenske moške rokometne reprezentance,

Veselina Vujovića. To podkrepim s ključnimi izsledki iz intervjuja z Urošem Mohoričem, direktorjem slovenskih roketnih reprezentanc.

V tretjem poglavju na kratko predstavim karakteristike in dinamiko individualnih športov, nato se osredotočim na primer Petre Majdič in teka na smučeh ter nadalje razvijem analitične rešitve za prvo, tretjo in četrto hipotezo. Da bi razumela širšo sliko zakaj je prišlo do padca na olimpijskih igrah, moram naprej umestiti razloge za njen uspeh, ki so "zaljubljenost in zaupanje v trenerja ter "neženska" vloga v njeni disciplini, kar podkrepim s teoretičnim pregledom ženske kot športnice z vidika psihoanalize in ključnega odnosa med trenerjem in športnico. Sledi razmislek o tem, kako je prišlo do nesrečne situacije na olimpijskih igrah v Vancouvru leta 2010, kjer je Petra padla v jarek, vendar na koncu osvojila bronasto medaljo. To skušam razumeti preko Elektrinega kompleksa, vpeljavitve prototipa cankarjanske matere, strahu pred asertivnostjo, analiziranja teorije konsistenstnosti in samoizpolnjujoče se prerokbe. To podkrepim z izsledki intervjuja z Gregom Whytom, nekdanjim olimpijcem.

V sklepu rezultate povzamem in načrtam smernice za nadaljnje analize in raziskave na tem področju.

1.1 Metodologija

Osredotočim se na prebrano relevantno literaturo s področja psihoanalize, športne psihologije in slovenskega zgodovinsko-kulturnega ozadja. Teoretična izhodišča in lastne izsledke podkrepim z nestrukturiranim intervjujem Uroša Mohoriča, direktorja slovenskih roketnih reprezentanc, pri analiziranju rokometna kot primera ekipnih športov v Sloveniji. Intervju je bil opravljen v letu 2016 in 2017, saj so bile potrebne dodatne obrazložitve, ko je reprezentanco prevzel nov trener in osvojil bronasto kolanjo na svetovnem prvenstvu. V primeru Petre Majdič to podkrepim z nestrukturiranim intervjujem Grega Whyta, nekdanjega olimpijskega, evropskega in svetovnega tekmovalca v modernem pentatlonu. Greg danes večino časa preživi kot neodvisen svetovalec in profesor na področju športne znanosti in psihologije.

1.2 Hipoteze

- Zgodovinsko-kulturno ozadje slovenske države in prostora vpliva na sodobno športno mentaliteto.
- Trener, ki nima stika z zgodovinsko-kulturnim ozadjem slovenske države, bi v večji meri doprinesel k boljšim rezultatom v rokometu kot slovenski trener.
- Slovenske športnice so najuspešnejše takrat, ko igrajo vlogo cankarjanske matere, slovenski športniki pa so najuspešnejši takrat, ko v svojem trenerju najdejo/začutijo lik očeta.
- Neodločnost in strah pred asertivnostjo omejuje vrhunske rezultate slovenskih športnic.

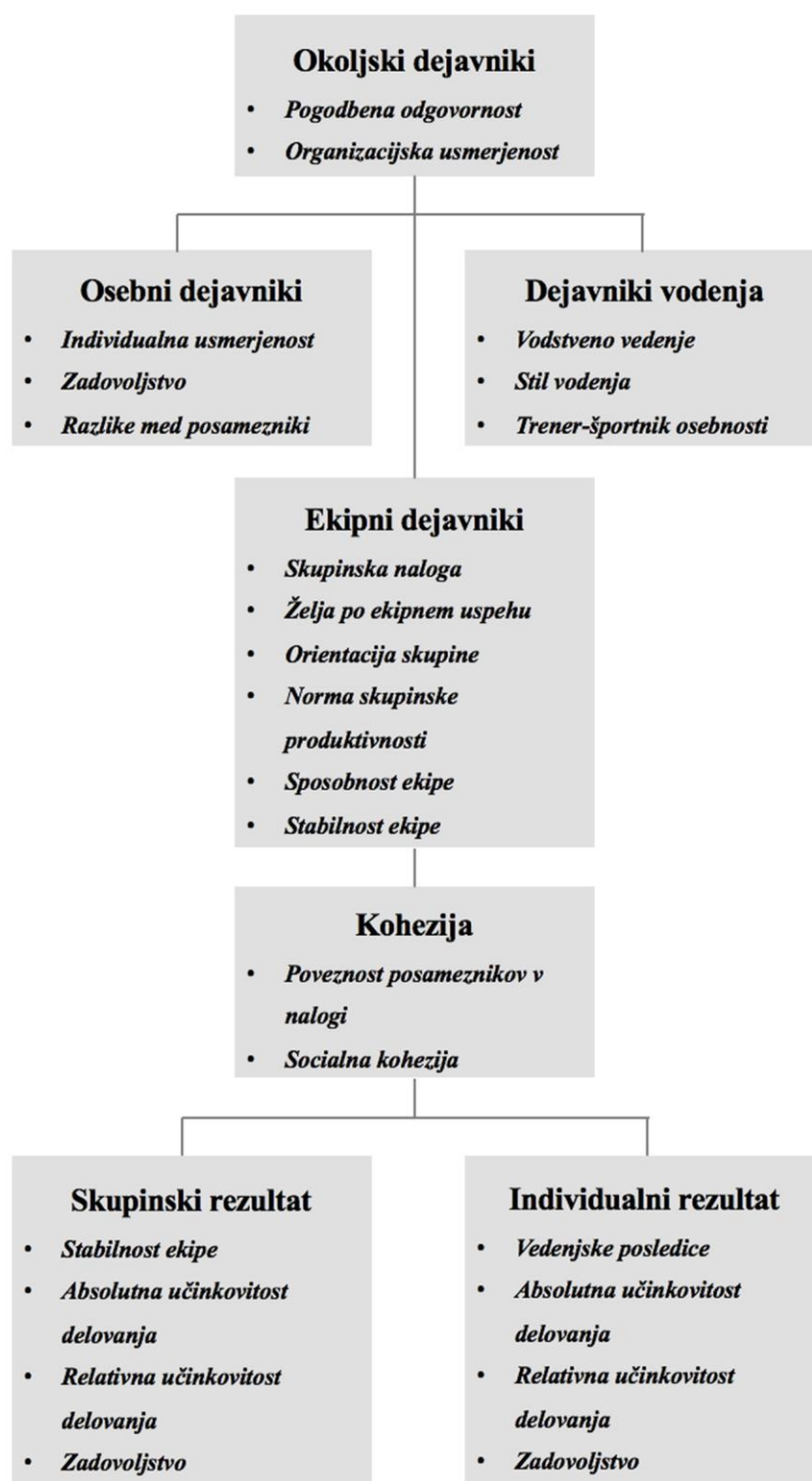
2 Ekipni športi

Ko govorimo o skupini, lahko najprej izpostavimo osnovno definicijo vsake skupine, in sicer gre za skupino dveh ali več ljudi, ki so v medsebojni komunikaciji (Gergen 1991). Ko govorimo o športni ekipi, pa lahko govorimo o dveh ali več posameznikih, ki imajo naslednje lastnosti:

- a) identiteta ekipe: člani ekipe se ločijo od drugih ekip (na primer, to lahko opazimo že v samem imenu ekipe);
- b) skupna usoda: ekipa skupno izgubi ali zmaga;
- c) strukturirani vzorci interakcij: vsaka ekipa ima svoje, točno določene in uigrane kombinacije, ki so znane le tej ekipi, kot tudi določene vzorce socialnih interakcij in obnašanj med soigralci in nasprotniki ekipe;
- d) specifična komunikacija: igralci uporabljajo že prej dogovorjene izraze, znake in simbole za oznako določene napadalne akcije, ki jih nasprotniki ne poznajo;
- e) struktura skupine: sestavljena je iz vlog, statusa in norm posameznikov v ekipi, ki lahko variirajo od sezone do sezone;
- f) medsebojna soodvisnost: gre za soodvisnost igralcev v igri, saj je posameznikov nastop odvisen od kakovosti njegovih soigralcev;
- g) medsebojna privlačnost: igralci pogosto postanejo med sabo tudi prijatelji, vendar pa ne obstajajo dokazi, da je to tudi pogoj za uspešnost ekipe;
- h) samokategorizacija: vsak posameznik se mora počutiti kot član ekipe, je del celote, ki mora imeti občutek, da se loči od ostalih ekip;
- i) občutek enotnih ciljev: za ekipo je koristno, da so, tako kratkoročni kot tudi dolgoročni, cilji jasno zastavljeni in da vsi stremijo k enakim ciljem na prihajajočih tekmovanjih (Tušak 2004).

Carron je leta 1998 predstavil model, v katerem opisuje delovanje športne ekipe in pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na ekipo.

Tabela 2.1: Shema modela delovanja športne ekipe.

Vir: prirejeno po Carron (1998).

Vsaka športna ekipa je sestavljena iz značilnosti članov ekipe (kakovost igralcev, osebne značilnosti) in situacije, v kateri se ekipa nahaja (število igralcev, želje in cilji ekipe, tradicija

ekipe). Oboje vpliva na strukturo ekipe (status in vloge v ekipi, vzorci in pravila obnašanja), čemur pa sledijo različni skupinski procesi (ekipni cilji, učinkovitost ekipe) in različna stopnja povezanosti med igralci. Ti elementi skupaj pa odločajo o uspešnosti posameznih igralcev kot tudi ekipe kot celote.

V praktičnem smislu je shema videna kot model, v katerem so ti elementi prepleteni, za razliko od teorije, kjer si elementi zaporedno sledijo. Na primer, značilnosti članov vplivajo na skupinske procese, vendar pa lahko skupinski cilji vplivajo na razvoj novih značilnosti in veččin članov. Prav tako se zaradi medsebojne kohezivnosti vsi elementi v shemi neprestano spreminjajo, s čimer lahko opišemo "dinamiko športne ekipe", katere optimalno stanje omogoča, da je vsak posameznik in ekipa maksimalno pripravljena na trening ali tekmovanje. Pomembna komponenta, ki vpliva na slovenski rokomet in dinamiko, je situacija, v kateri se ekipa nahaja, ter vizija ekipe. Kakovostno zasnovana ekipa ima kot celota jasno opredeljeno vizijo in vedenje, kaj hoče postati oziroma doseči. Vizija ne vsebuje le želje po nekem rezultatu, pač pa tudi strategijo razvoja in vodenja ekipe in posameznih igralcev. Pri snovanju vizije je potrebno upoštevati več dejavnikov, kot na primer tradicijo in zgodovino ekipe, prejšnje uspehe, trenutno postavitev ekipe, kakovost igralcev in trenerja ter okolje, v katerem ekipa trenira (Carron 1998). Ne glede na prednosti in slabosti vsake ekipe, je potrebno poudariti, da eno izmed pomembnejših vlog v modelu igra trener, ki s svoj stilom in načinom vodenja lahko vpliva tako na vizijo kot tudi rezultat ekipe.

Tušak izpostavlja, da je poglobitnega pomena ideja o tem, "kaj lahko športna organizacija ali ekipa postane", pri čemer pa je ob pregledu slovenskih ekip težko zaslediti eno, ki bi imela jasno zasnovano vizijo (Tušak 2004).

2.1 Primer: Rokomet

Večkrat se nam ob ogledu rokometnega evropskega ali svetovnega prvenstva zdi, da nekaterih tekem preprosto ni mogoče zgubiti. Pa vendar se zgodi to ravno nam, Slovencem. Po tekmi prepogosto prihaja do valjenja krivde na trenerja in igralce kot tudi odprtih diskusij med športnimi strokovnjaki. Je to ena od mnogih slovenskih ekip s premalo izdelano skupinsko vizijo? Ali gre za neizkušnost in slabo pripravljenost ekipe? Ali je moč najti razloge za neuspeh v kulturno-zgodovinskem ozadju slovenske države in s tem posledično v odnosu športnik-trener? Bi tuj trener, ki ne pozna slovenske zgodovine in nima stika z njo, lahko predstavljal rešitev za nastalo situacijo? Odgovore na ta vprašanja in s tem prvih treh hipotez

bom skušala najti preko prebrane literature in intervjujev z direktorjem rokometnih reprezentanc, Urošem Mohoričem.

Za nadaljnje razumevanje tematike in ozadja sem si podrobneje ogledala pretekle rezultate ekipe in trenerje slovenske reprezentance glede na leto in tekmovanje z namenom ugotavljanja, ali res lahko razlikujemo vpliv slovenskih in tujih trenerjev ter kako se to odraža na tekmovanjih. To bom uporabila zgolj kot podporni material za dokazovanje prvih dveh hipotez.

Tabela 2.2: Pregled vseh uvrstitev slovenske rokometne reprezentance na tekmovanjih.

LETO	REZULTATI			SELEKTOR
	<i>Olimpijske igre</i>	<i>Svetovno prvenstvo</i>	<i>Evropsko prvenstvo</i>	
2017		3.		Veselin Vujović
2016	8.		14.	
2015		8.		
2014			brez nastopa	Boris Denić
2013		4.		
2012	brez nastopa		6.	
2011		brez nastopa		
2010			11.	Zvonimir Serdarušić
2009		brez nastopa		Miro Požun
2008	brez nastopa		8.	Kasim Kamenica
2007		10.		Slavko Ivezić
2006			8.	
2005		12.		Tone Tiselj
2004*	11.		2.	
2003		11.		Niko Markovič
2002			12.	Matjaž Tominec
2001		17.		Matjaž Tominec
2000	8.		5.	Matjaž Tominec

1999		brez nastopa		Leopold Jeras
1998			Brez nastopa	Leopold Jeras
1997		brez nastopa		Slavko Ivezić
1996	brez nastopa		11.	
1995		18.		Miro Požun
1994			10.	Tone Tiselj

Vir: prirejeno po International Handball Federation (2017).

*Leta 2004 je bilo evropsko prvenstvo organizirano v Sloveniji, zato bi bil potreben pregled dodatnih faktorjev na uspeh slovenske reprezentance, kot na primer prednost domačega terena in pozitivni učinek fenomena slovenskih navijačev. Prav tako je večina reprezentantov takrat igrala za RK Celje Pivovarna Laško, ki je v sezoni 2003/04 osvojil naslov EHF rokometne lige prvakov pri čemer bi lahko nadalje raziskovali povezanost ekipe in klubske mentaliete v povezavi z reprezentančno.

Slovenci smo bili kot narod, zgodovinsko gledano, vedno v podrejenem položaju. Nikoli nismo imeli prave elite oziroma aristokracije. Naša skupinska identiteta je v primerjavi z drugimi premalo prepoznavna. Pri nas gre za nek vzorec obnašanja in ne več za naključje, da izgubimo tekme, ki jih teoretično ne bi smeli oziroma mogli. Da bi razumeli te vzorce obnašanja, moramo najprej razumeti nekatere ključne termine oziroma komponente, ki vplivajo na slovensko mentaliteto kot na primer Ojdipov kompleks in cankarjanska falična mati, ki jih bom umestila v naslednjih podpoglavjih.

2.2 Ojdipov kompleks

Ideja o Ojdipovemu kompleksu izhaja iz Sofoklejeve tragedije Kraj Ojdip, kjer Rex po naključju ubije svojega očeta in se poroči s svojo materjo. Ojdip je bil zapuščen ob rojstvu in zato ne ve, kdo so njegovi starši. Šele potem, ko ubije svojega očeta in se poroči s svojo materjo, spozna svojo resnično identiteto. Gre za zgodbo, kjer je bila ljubezen do matere in ljubosumje na očeta evidentno. To razmerje je postalo univerzalen dogodek v otroštvu glavnega akterja.

Termin je dodobra opredelil Freud, ki pravi, da otrok spontano vzame mater kot seksualni objekt, očeta pa kot tekmeca. Kompleks zatone s potlačitvijo fantazij in prevlado občutkov

krivde, čemur pravimo tudi kastracijski kompleks. Ta naj bi pri dečkih uničil Ojdipov kompleks, pri deklicah pa ga omogoči in vpelje. Zaradi kastracijskega kompleksa deček potlači fantazije, medtem ko pri deklicah ugotovitev, da nima penisa, povzroči zavidanje, ki ga premaga s simbolno zamenjavo penisa za otroka (Lesnik 2009). Ojdipov kompleks je izraz, ki ga je Sigmund Freud uporabil v svoji teoriji psihoseksualnih razvojnih stopenj, da bi opisal otrokov občutek in željo po staršu nasprotnega spola ter ljubosumju in jezo proti svojemu istospolnemu staršu. Deček čuti, da tekmuje z očetom za posedovanje svoje matere, medtem ko deklica čuti, da tekmuje z materjo za očetovo naklonjenost. Freud je trdil, da otroci vidijo istospolne starše kot tekmece za pozornost in naklonjenost nasprotnega spola (Freud 1924). Ta želja je izhajala iz nezavednega, vendar je Freud verjel, da je ta še vedno vplivala na vedenje otroka in igrala vlogo pri razvoju. Predlagal je, da Ojdipov kompleks igra pomembno vlogo v falični fazi psihoseksualnega razvoja. Prav tako je verjel, da je uspešno zaključevanje te faze vključevalo identifikacijo z istospolnim staršem, ki bi v končni fazi pripeljala do razvoja zrele spolne identitete. Po besedah Freuda deček želi imeti svojo mater in nadomestiti očeta, ki ga vidi kot tekmeca za materino naklonjenost.

Ojdipov kompleks se pojavi v falični fazi psihoseksualnega razvoja v starosti od treh do petih let. Falična faza služi kot pomembna točka pri oblikovanju spolne identitete. V tej fazi razvoja je Freud predlagal, da otrok razvije spolno privlačnost do starša nasprotnega spola in sovražnost do starša istega spola (Freud 1924).

Da bi se otrok razvil v odraslo osebo z zdravo identiteto, se mora otrok identificirati z istospolnim staršem, da bi rešil konflikt falične faze. Freud je predlagal, da medtem ko se primarni id, ki si prizadeva izpolniti vse nezavedne želje, želi znebiti očeta, realistični ego ve, da je oče veliko močnejši. Fantek potemtakem doživi tisto kastracijsko anksioznost – strah pred dosbesedno in figurativno emaskulacijo. Freud je verjel, da ko otrok spozna fizične razlike med moškimi in ženskami, domneva, da je ženski penis odstranjen in da se bo to zgodilo tudi njemu, ko ga bo tudi njegov oče kaznoval, ker si je želel svojo lastno mater (Freud 1924).

Pri razrešitvi kompleksa pride do obrambnega mehanizma, ki ga Freud imenuje identifikacija, pri čemer se oblikuje superego. Ta postane nekakšna notranja moralna avtoriteta, ponotranjena slika očeta, ki si prizadeva za zatiranje želja. Freud nadalje razloži, da otrokov superego ohranja značaj očeta, pri čemer se emocije Ojdipovega kompleksa zatrejo. Zunanji dejavniki, kot na primer socialne norme, religijske prakse in drugi kulturni vplivi, prispevajo k zatiranju Ojdipovega kompleksa. Kasneje pride do kreiranja otrokove zavesti oziroma občutka, kaj je prav in kaj narobe. V primerih, kjer Ojdipov kompleks in konflikti na drugih psihoseksualnih

stopnjah niso razrešeni, lahko pride do fiksacije na tej točki razvoja. Freud meni, da fantki, ki se ne soočijo s tem, dejansko postanejo odvisni od matere. To pa pomeni, da bodo otroci v odraslem življenju iskali romantične partnerje, ki so podobni njihovemu staršu nasprotnega spola (Freud 1924).

Koncept Ojdipovega kompleksa v povezanosti s konceptom cankarjanske falične matere je za slovenski šport zelo relevanten, saj fantki v ključnih letih razvoja naj ne bi prepoznali odločnega lika očeta s katerim bi se lahko identificirali na nezavedni ravni, kar pa posledično lahko vpliva na rezultat na tekmovanjih.

2.3 Cankarjanska falična mati

V feminizirani kulturi danes je lik "pravega" očeta poniknil, saj ga naj bi preglasila emancipirana, enakopravna slovenska žena. Sinovi se nimajo s kom identificirati, saj v očetu ne najdejo trdnega identifikacijskega lika, po katerem bi se zgledovali. Posledično pogosto pride do kroničnega izgubljanja v zadnjih minutah tekme, ko igralci niso sposobni prevzeti odgovornosti in v svojem trenerju ne začutijo lika očeta za katerega bi zmagovali.

Zdi se, da v glavah slovenskih sinov odmeva fantazma, ki jo izreka veliki drugi – torej mati: "Ne zmagaj! Kajti ljubim te, kadar zgubiš, kadar si dovolj slab, identična podoba svojega očeta" (Vodeb 2001).

Slovenski športniki so vsaj v preteklosti patološko izgubljali končnice tekem, torej zaradi dejstva, da je ideal slovenske matere simbolno kastriran. Želja po kroničnih porazih je želja cankarjanske matere, ki prebiva v nezavednem slovenskih športnikov. Drugi narodi s tem nimajo problemov, imajo pa jih s fizično pripravljenostjo, s katero jih Slovenci, presenetljivo, nimamo. Slovenski športniki bi potemtakem potrebovali tujega trenerja, ki svoje "nezavedne kolapsiranosti" ne bo naselil v glave športnikov. V primeru rokometu je do te spremembe prišlo, ko je reprezentanco prevzel Veselin Vujović in vpeljal novo mentaliteto in drugačen način delovanja.

"Neodločnost pred in med določenimi tekmami je v preteklosti vsekakor vplivala na nižje rezultate. Vendar so z vpeljavitvijo nove mentalitete Veselina Vujovića in spremembe načina dela rezultati posledično preseglji naša pričakovanja" (Mohorič 2017).

Vodeb meni, da cankarjanska falična mater svojega sina nezavedno naslavlja kot "zgubo": "Izgublaj, moj ljubi sin! Natančno takšna zguba bodi kot tvoj oče in natančno takšnega te

ljubim!” Kot tudi ta takšna nezavedna fantazma blodi po nezavednem (kot apel velike arhetipske matere), vendar pa ne v prav vsakem Slovencu. Tak kolapsiran lik slovenskega očeta naj bi povzročil, da sinovi nimajo več ideala, s katerim bi se poistovetili oziroma v njem našli trd in vsemogočen lik, h kateremu bi stremeli. To pa se še posebej odraža v ključnih trenutkih v slovenskem športu, saj se slovenski sinovi niso zmožni spopasti z bitkami, ker niso imeli nikogar, ki bi jim pokazal, kako se to stori. Kot že omenjeno, se je situacija obrnila s prihodom Veselina Vujovića, ki je z svojim znanjem, avtoriteto in drugačnim načinom vodenja dokazal, da lahko reprezentanci pokaže pot do uspeha. Vodeb prav tako pravi, da Slovenca nezavedno razjeda nacionalni in individualni ego, kar pa v kolektivnem športu predstavlja glavno oviro (Vodeb 2001).

Menim, da je prav ideologija cankarjanske matere tista, ki je do nedavnega odločilno vplivala na razmeroma slabše rezultate slovenskih rokometašev. Prav zato bi ekipa potrebovala nekoga, ki nima stika z zgodovinsko-kulturnim in psihoanalitskim ozadjem slovenske države, nekoga, katerega psiholoanalitske predispozicije bi pozitivno vplivale na slovenske športnike. Nekoga, ki bi bil sposoben preseči tradicijo slovenskega rokometu in postaviti jasno zasnovano vizijo, h kateri bi stremela celotna ekipa. “Slovenci smo zgodovinsko gledano “narod hlapcev”. S strahospoštovanjem gledamo vse države, večje od nas, kar vpliva na našo podzavest, saj mislimo, da ne bomo uspešni in se nekako podrejamo, kar predstavlja bistven problem tako v družbi kot tudi v športu” (Mohorič 2016).

2.4 Lik očeta

Eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki vpliva na uspeh, je odnos med trenerjem in igralci. V slovenskem športu to predstavlja še poseben problem, saj večina športnih trenerjev kot vrnjenih oziroma obujenih likov simbolnega očeta ni dovolj markantnih oziroma avtoritativnih.

Skozi nezavedno čustvovanje svojim “sinovom” oziroma igralcem trener ne more dopovedati, naj zmagajo. Vodeb predpostavlja, da v nezavednem naših športnikov prebivajo določeni konstrukti nezavednega dvoma še iz otroštva. To lahko povežemo s premalo odločnim likom očeta, ki so ga imeli posamezniki. Slednji zaradi svojih kolapsiranih likov očeta niso sposobni prevzeti večjih odgovornosti in stopnje tveganja na tekmah, zato bodo skozi pozitivni transfer verjeli simbolnemu očetu oziroma trenerju in se identificirali z njegovo močjo zmagovalca. To pa se zgodi le v primeru dobro razrešenega Ojdipovega kompleksa in preusmeritve tiste jeze na nasprotnike, ki jo je nekoč prejemal oče, ko mu je “kradel” mater.

Športniki in športnice bi potemtakem verjeli obujenemu liku očeta oziroma trenerju in zmagovali, vendar v Sloveniji trenerji nimajo tiste zmagovalne mentalitete oziroma je niso zmožni, zaradi premalo avtoritativnega očeta.

Odkar je slovensko rokometno reprezentanco prevzel Veselin Vujović, je moč opaziti spremembe na tem področju, saj mu je uspelo razdreti ustaljene načine dela in vpeljati novo, drugačno mentaliteto, ki bo prinesla uspeh na dolgi rok. "Dodaten doprinos k rezultatski spremembi je bila predvsem vpeljavi tev nove mentalitete. Trener je želel zbuditi pri igralcih večjo samozavest, da bi se s tem bolje zavedali svoje lastne kakovosti in ne povečevali kakovosti nasprotnika" (Mohorič 2017). Nadalje si bom podrobneje ogledala odnos med športnikom in trenerjem, saj je ključnega pomena pri razumevanju (ne)uspehov slovenske rokometne reprezentance.

2.5 Idealen trener

Različni avtorji se strinjajo, da ima uspešen oziroma idealen trener nekatere pomembne lastnosti, ki doprinesejo k njegovemu uspehu, kot na primer emocionalna stabilnost (kontrola lastnih čustev in stabilno čustveno odzivanje v ključnih momentih tekme, stresnih situacijah, kar pomeni hladnokrvno in racionalno reagiranje) in družabnost, ki se kaže v uspešnem odnosu z okolico in zaupljivosti v odnosu do športnikov. Prav tako pa mora biti dominanten, inteligen, zanesljiv, realističen, individualist, ki stoji za svojim delom in sprejetimi odločitvami. Tušak prav tako izpostavi pomembno lastnost uspešnega trenerja, in sicer njegovo fleksibilnost in pripravljenost prekiniti ustaljena pravila in tradicijo (Tušak 1994). "Najpomembnejša značilnost trenerja je zadostno strokovno znanje, s katerim si ustvari avtoriteto pri igralcih. V ekipinih športnih je pomembno, da ima trener do vseh igralcev identičen odnos in ne rangira igralcev in njegovega odnosa do njih glede na njihove kakovosti. Poleg tega je potrebna vizija vodenja v vseh predvidljivih in nepredvidljivih situacijah" (Mohorič 2017).

Veselin Vujović je pred svetovnim prvenstvom pregledal listo igralcev, ki so bili na razpolago, in potrdil tiste, ki so bili pripravljeni na "novo mentaliteto", ki je prekinila stare načine dela in odpuščanja napak. Vujović je še pred tekmovanjem na vprašanje medijev, kakšna so naša pričakovanja, vedno odgovoril s "pričakuje se zlata medalja", kar se je pričelo utrjevati v ekipi, kot tudi prepričanje, da je medalja možna, česar prej nismo imeli. V prejšnjih letih smo se morda res ukvarjali s tehničnimi napakami, vendar se danes ukvarjamo zgolj s psihologijo igralcev in načinom priprave na tekmovanje.

Pri mlajših selekcijah sodelujemo s psihologi, pri starejših pa gre za kombinacijo skupinskih in individualnih konzultacij (Mohorič 2016).

2.6 Vloga trenerja

Po Tušaku je vlogo trenerja na treningih in tekmovanjih mogoče razdeliti na njegove bistvene lastnosti.

- a) Trener kot model, ki se zaveda situacije, v kateri se nahaja celotna ekipa, njene resnosti in je sposoben ustrezno reagirati na okoliščine. Pri tem je potrebno izpostaviti, da je emocionalna konsistenost trenerja zelo pomembna, je nekaj, kar tudi pričakujemo od vrhunskih športnikov. Trener naj ne bi na isto stvar reagiral drugače, na primer enkrat pohvalil, drugače pa grajal. To lahko pri športnikih deluje kot moteč faktor, saj se je prisiljen prilagajati na trenerjevo variabilnost čustvenega izražanja.
- b) Pomoč pri izvedbi predstartne in startne strategije, pri čemer športniki vidijo trenerja kot vir znanja, povratne informacije in rešitev, kjer pa je vpliv trenerja na športnika odvisen od kakovosti njihovega odnosa, in na kakšen način podaja informacije. Športnik mora na neki ravni čutiti avtoriteto, spoštovanje, objektivnost in poštenost trenerja.
- c) Trener kot simbol za izražanje in uporabo načrtovanega vedenja oziroma strategije, kjer gre za to, da ima trener dodobra pripravljen načrt treninga za uresničitev ciljev, se tega načrta drži in v vsaki situaciji ve, na kateri stopnji v planiranju se njegova ekipa nahaja. Posnemanje vedenja drugih športnikov ne pride v poštev, kar je pogosto moč opaziti v slovenskem rokometu (Tušak 1994).

2.6.1 Vloga trenerja z vidika psihoanalize

Kot je v športu pomemben odnos športnik-tekmovalec in s tem premagovanje svojega nasprotnika, je v športu pomembna tudi tekmovalčeva ali ekipna zmaga, preko katere se zadovolji užitek mnogih spremljajočih subjektov. Eden od teh subjektov je tudi trener, saj je vsaka zmaga, ki jo užije ekipa, tudi zmaga trenerja. Ta je ujet v identično bahanje ekipe, saj je specifična v razrešitvi Ojdipovega kompleksa v njegov duševni aparat zasadila željo po sami zmagi oziroma po premagovanju. Premagljivost je nekaj, kar je deček sovražil in kasneje tudi dokončno potlačil iz svoje psihične realnosti, vendar pa se le-ta vrača v drugačni oziroma nespoznavni formi kasneje v življenju. Kljub vezanosti kastracije in premagljivosti je ideja o

premagljivosti sama zase tisto nasprotovanje dečkovih občutenj, ki ni v skladu z načelom ugodja. Težnja po ugodju pa je tudi tista, zaradi katere pride do potlačitve.

V zvezi s trenerstvom gre za pomembno paradigmo, v kateri pride do vzajemnega uživanja tako tekmovalcev kot tudi trenerja. Drug drugemu pomagajo na poti do cilja in omogočajo ugodje. Pomembna komponenta tega odnosa je, da ekipa ni tista, ki za zmago nujno potrebuje trenerja. Na drugi strani pa je trener tisti, ki potrebuje tekmovalce, preko katerih se lahko baha. Mnogokratere trenerje ta neizprosna želja po zmagi postavi v vlogo tirana, ki od svoje ekipe zahteva zmago in jih sili preko meja njihovih sposobnosti. V kolikor ekipa ne doseže zmage, bo trener ponavadi krivdo valil na igralce, ki pa so konec koncev neposredni krivci za zmago ali poraz.

Vodeb je predstavil paradigmo o "izkoriščanju drugega za premagovanje drugega (tretjega)", kjer gre za željo po zmagi, ki lahko trenerju zamrači um do te mere, da si prikroji resnico in začne razmišljati z željo in posledično celo z jezo. To je v slovenskem rokometu moč opaziti še posebej v ključnih trenutkih ali v zadnjih minutah tekme. V takšnem stanju se racionalno st oziroma razsodnost izgubi. "Bolj kot si trener želi, bolj ga obvladujejo obrambni mehanizmi (predvsem racionalizacija). V takšnih frustracijskih situacijah kot vrnitev potlačenega privrejo na dan tisti simptomi, ki jih že vseskozi omenjamo v zvezi z Ojdipovim kompleksom, kastracijo in infantilnim občutenjem premagljivosti" (Vodeb 2001). Poleg vpliva nezavednega moramo vključiti tudi trenerjev tip osebnosti oziroma delovanja, ki se manifestira na zavedni ravni. Tušak v Psihologiji športa (1994) poudarja, da obstajajo trije različni tipi trenerjev:

- a) Avtoritarna osebnost: ta tip trenerja se obnaša dominantno, ima potrebo po kontroli ekipe, ne dopušča protiargumentov, je sposoben voditi skupino športnikov, ki so navajeni podrejene vloge (na primer v družini), in je nekoliko bolj uspešen pri vodenju mlajših in manj izkušenih ekip. Trener je tisti, ki je sposoben te športnike organizirati v funkcionalen sistem, pri čemer vsak športnik ve, kakšno vlogo igra in kako se le-ta obnaša v zvezi z njegovimi soigralci. Vodeb meni, da je ta avtokrat potencialno uspešen, ker se njegova avtokratska sugestija lažje naseli v nezavedne strukture Nadjaza športnikov. To pa pomeni, da športnik skozi trenerjevo sugestijo animira svoje nezavedne sposobnosti in tako doseže tisto vrhunskost oziroma odličen športni rezultat. Menim, da bi takšen tip trenerja odgovarjal situaciji v slovenskem rokometu, saj je moč opaziti razmeroma visok nivo neorganiziranosti igralcev v igri in strukture igranja v primerjavi z ostalimi državami. Ne bi bilo smiselno primerjati slovenskega rokometu z večno uspešnimi državami v rokometu, kot so na primer Francija, Nemčija, Španija in Danska. Lahko pa ga primerjamo s Hrvaško, glede na sličen zgodovinsko-kulturni razvoj obeh držav. V hrvaškem rokometu je moč

zaslediti strukturo in značilen sistem igranja kot tudi odločnost vsakega posameznika, da svojo vlogo odigra v najboljši meri, da bi s tem pripomogel k zmagi ekipe. V slovenski ekipi pa pre pogosto prihaja do tega, da ekipa ni zmožna premagati nasprotnika s skupnimi močmi in se ekipa tako zanaša na večšine starejših in bolj izkušenih igralcev, ki pa jih v sedanji ekipi ni veliko, na primer Uroš Zorman in Gorazd Škof. Prav tako bi izpostavila vlogo cankarjanske falične matere, ki slovenskim rokometašem na nezavedni ravni govori, "da nikoli ne bodo dovolj dobri". Vloga avtoritativne osebnosti bi jim tako omogočila, da igrajo "podrejeno vlogo" na nezavedni ravni, kar pa je prav tako element, ki ga avtoritaren trener potrebuje za svoje delovanje.

- b) Demokratska osebnost: ta tip trenerja je lažje dostopen, daje občutek, da je z njim lažje komunicirati in vzpostaviti pristen odnos. Nekoliko bolj je uspešen pri individualnih športnih panogah za starejše oziroma rutinirane športnike. Trener tukaj dopušča, da športnik sam razvije svoj potencial, ki prebiva v nezavednem. Športnik, ki trenira pod vodstvom demokratskega trenerja, lahko v njegovi odsotnosti sam zapolni vrzeli z lastnimi idejami, ki lahko tudi začnejo učinkovito funkcionirati. Menim, da je ta tip trenerja moč opaziti v primeru Petre Majdič, saj ji je trener omogočil dovolj svobode, da je lahko sama razvila način in instrumente, preko katerih lahko doseže svoj cilj. Pri tem pa je potrebno izpostaviti že omenjeno razmerje trenerja in "zaljubljene" športnice, ki doprinese h kompleksnosti tega odnosa.
- c) Inovativni trener: v splošnem gre za vrhunske trenerje, ki stremijo k novim, izboljšanim načinom treniranja in igranja, so vedno korak naprej od že uveljavljenih metod treniranja. Prav tako so ti trenerji bolj kreativni, navadno višje izobraženi, dojemajo nove ideje in jih hitro vključujejo v programe treniranja. Tak način trenerja je moč opaziti v danskem in francoskem rokometu, katerih elemente je prav tako moč opaziti v hrvaškem rokometu. *Veselina Vujovića bi lahko opisali kot trenerja, ki se poslužuje tako avtorskega kot tudi demokratskega pristopa k treniranju. Nihče od igralcev ni prepuščen samemu sebi, vsi delujemo kot ekipa. Obstaja sistem hierarhije v ekipi, kot tudi med igralci samimi, kjer pa se posluša povratna informacija, ki, mislim, je potrebna za dolgoročni napredek. Ko je Vujović prevzel slovensko rokometaško reprezentanco, v začetku ni izpostavil problemov, saj bi s tem negiral delo prejšnjih trenerjev. Raje se je osredotočil na tiste točke, ki nujno potrebujejo spremembo za nadaljnji razvoj (Mohorič 2016).*

2.7 Strategije ohranjanja odnosa trener-športnik

Relacija trener-igralec je v veliki meri odvisna od uspešnosti trenerja. Igralci so skeptični do vsakega novega trenerja, ki prevzame ekipo, teh pa ni bilo malo v prejšnjih letih. V človeški naravi je, da ne zaupamo slepo nekemu, še posebej nekemu, ki naj bi bil pomemben drugi.

Menim, da je zaupanje ključ vsake uspešne ekipe, saj igralci prepoznajo trenerja kot nekoga, kateremu lahko zaupajo, sledijo in zanj zmagujejo (Mohorič 2016).

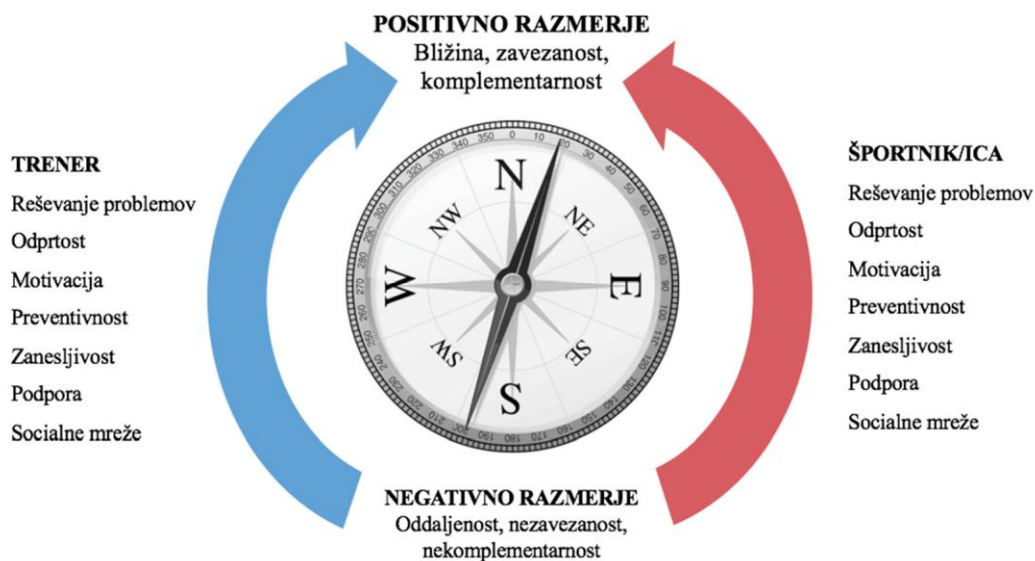
Rhind je opravil študijo, ki je analizirala odnos trener-športnik in njuno percepcijo strategij, ki jih uporabljata za kakovost in ohranjanje tega odnosa. Študija se močno opira na 3 + 1 C konceptualizacijo odnosa trener-športnik, ki jo je razvila Sophia Jowett leta 2007. Jowettova poudarja, da je kakovost odnosa trener-športnik formirana preko štirih konstruktov: bližina, zavezanost, komplementarnost in soorganizacija (Rhind in drugi 2012).

Bližina je bila opredeljena kot afektivni pomen, ki ga trener in športnik dodeljujeta svojemu odnosu (npr. spoštovanje, zaupanje). Zavezanost (kognitivni vidik) se nanaša na namero ohranjanja odnosa danes in v prihodnosti. Vedenjski vidik, komplementarnost, se nanaša na kooperativen odnos in ustrezno pripadnost (npr. odzivnost in prijaznost).

Element "+1" pa označuje soorganizacijo v smislu kognitivnega konstrukta, saj je v svoji naravi perceptualen oziroma zaznaven (Lee in drugi 1966). Element je bil označen kot "+1", ker teče skozi vsako drugo afektivno, kognitivno vzdrževanje odnosa trener-športnik, kjer pa se soorganizacija nanaša na stopnjo, do katere lahko športnik in trener natančno sklepata, kako se njegov trener/športnik počuti, razmišlja in obnaša.

Rhind je nadalje razvil t. i. COMPASS model (C – Closeness, O – Openness, M – Motivational, P – Preventative, A – Assurance, S – Support, S – Social networks) kot teoretični model za razumevanje odnosa trener-športnik in ohranjanje kakovosti tega odnosa.

Tabela 2.3: Rhindov COMPASS model.

Vir: prirejeno po Rhind in Jovett (2010).

Model zgoraj sugestira, da bi uporaba sedmih strategij imela pozitiven učinek na kakovost odnosa, kot je definirala Jovett v 3c + 1 konceptualizaciji. Nasprotno, odsotnost teh strategij naj bi imela negativen učinek na odnos trener-športnik (Canary in drugi 2002). Efekti naj bi bili dvosmerni, pri čemer bi uporaba teh strategij lahko vplivala na percepcijo posameznika (direktna percepcija) kot tudi njegova prepričanja, kako razume odnos (meta percepcija).

Canary in Stafford ugotavljata da "večina ljudi želi dolgoročne, stabilne in zadovoljne odnose". Prav tako menita, da če ljudje ne uporabljajo učinkovitih strategij vzdrževanja odnosov, se bo odnos na dolgi rok poslabšal, če ne celo končal (Canary in Stafford 1994). Veliko časa je potrebno posvetiti osebnim odnosom za ohranjanje kakovosti teh odnosov (Socha in Stamp 2013). Trenerji in športniki imajo motiv za ohranjanje pozitivnih odnosov, kot na primer športni napredek in doseganje rezultatov, vendar samo ohranjanje odnosa ni lahko in pogosto zahteva trud na obeh straneh.

Odnos trener-športnik bi lahko definirali kot "...situacija, v kateri so čustva, misli in vedenja trenerjev in športnikov medsebojno in vzročno povezana" (Canary in drugi 2002). Ta opredelitev izpostavlja dvosmerno naravo takšnih odnosov, saj vplivajo na občutke, misli in vedenja trenerja, ki vplivajo na športnika in obratno. Ta definicija podpira tudi prepričanje, da je kakovost odnosa večdimenzionalna in zato je treba upoštevati afektivne (čustva), kognitivne (misli) in vedenjske medosebne vidike odnosov (Kelly in drugi 1983).

Pri takšnem odnosu pa je potrebno izpostaviti komunikacijo kot enega izmed najpomembnejših dejavnikov, ko govorimo o zdravem, uspešnem odnosu trener-športnik. Canary definira ohranjanje odnosa kot strategijo, kjer se odnos ohranja v določenem stanju. Nekateri primeri vključujejo nesoglasja in diskusijo, kako priti do rešitve problema, ali pa druženje po treningu, ki naj bi okrepilo odnos (Canary in drugi 1994).

V prejšnjih ekipah slovenske rokometne reprezentance je bila odsotnost dvosmerne komunikacije in zdravega odnosa trener-igralci vidna, kar je bil eden izmed razlogov za razmeroma slabše rezultate. Kot je omenil Mohorič, danes temu ni tako, saj ima Veselin Vujović trdo zasnovano vizijo in strategijo dela, konstantno išče povratno informacijo in uvaja spremembe kjer je to potrebno.

3 Individualni športi

Razumevanje v športni industriji o tem, kako razmišljamo o dinamiki v individualnih športih, se premika. Že dolgo časa je znano, da sta mentaliteta in vizija ekipe pomembna dejavnika v ekipnih športih, medtem ko nam je manj znano, kateri dejavniki so najpomembnejši v individualnih športih, kot je na primer tek na smučeh.

V individualnem športu na drugi strani leži konkurenca, ki se srečuje z isto dinamiko, vendar drugačnim pristopom do tekmovanja, kar je odvisno od vsakega posameznika posebej.

Za razliko od ekipnega športa individualen šport zahteva drugačno dinamiko, ki narekuje uspeh. Vsaka tekma je priložnost, ki je lahko izkoriščena za izboljšanje osebnega časa oziroma dosežkov, za kar je potrebna visoka stopnja samozavesti, discipline, osredotočenosti in volje. V ekipi naravno pride do delitve med "boljšimi" in "slabšimi", pri čemer trener lahko razporedi prednosti in slabosti ekipe, medtem ko v individualnem športu pride do pritiska zgolj na eno osebo, ki se ne more skrivati za soigralci ali iskati razloge za neuspeh v drugih.

Za uspeh v posameznih športih je potrebna visoka stopnja discipline, odgovornosti, samozavedanja, odrekanja in zanašanja nase, kar mnogi strokovnjaki označujejo kot glavne lastnosti, pomembne za uspeh v individualnih športih (Gill in drugi 1948).

3.1 Primer: Petra Majdič

Dan, ko je Petra Majdič osvojila bronasto medaljo na olimpijskih igrah v Vancouvru, si bodo verjetno zapomnili vsi slovenski športni navdušenci. V enem dnevu so Slovence prevevala čustva žalosti in jeze ter hkrati sreče. Ko je Petra v kvalifikacijah padla v globok jarek in si pri tem zlomila dve rebri, mnogi niso mogli mimo tega, da ne bi rekli: "Tipično slovensko!". Tipično slovensko bi v športu pomenilo, da naši športnika in športnice popustijo takrat, ko imajo vse adute v svojih rokah, pa se na koncu vedno najde nek neznani dejavnik, ki jim prepreči zmago oziroma uspeh. Žal ne gre več zgolj za naključja, ampak se to dogaja konstantno v vseh športih in disciplinah. Zakaj je od številnih tekmovalk ravno Slovenka padla v jarek? Petra je bila glavna favoritinja za naslov olimpijske prvakinje v treh disciplinah, dveh se kasneje ni udeležila zaradi poškodbe. To, da je kljub hudi poškodbi zaradi nesrečnega padca v jarek osvojila olimpijsko medaljo, je fenomen, ki ga bom obravnavala z vidika psihoanalize. Izpostavila bom tako razloge za Petrin uspeh, ki so pomembni pri razumevanju širše slike kot tudi razloge za njen "neuspeh" na olimpijskih igrah s čimer bom poskusala potrditi prvo, tretjo in četrto hipotezo.

Petra Majdič je v sezoni 2008/09 zasedla 2. mesto v svetovnem pokalu, s čimer je utrdila svoj primat v samem svetovnem vrhu teka na smučeh. Kot je dejala v intervjuju za medije, je za olimpijske igre v Vancouvru začela trenirati takoj po sezoni 2009 s pomočjo krioterapije. Sredi julija se je s pomočjo kineziologa izpostavljala od -60° do -120° C, v komori, ki jo uporablja krioterapija (Rtvslo 2009). Poleg tega pa je nenehno trenirala na moči in dinamiki v fitnessu, kar jo je v sezoni 2009/10 pripeljalo do rezultatov predstavljenih spodaj, ki jih bom uporabila zgolj kot podporni material za razumevanje njene tekmovalne pripravljenosti pred olimpijskimi igrami.

Tabela 3.1: Pregled uvrstitev Petre Majdič v tekmovalni sezoni 2009/10.

TEKMA	DOSEŽENO MESTO	TEHNIKA
Beitostolen	19. mesto	10 km prosto
Kuusam	2. mesto	Šprint
Kuusam	6. mesto	10 km prosto
Düsseldorf	Četrtnale	Šprint
Davos	13. mesto	10 km prosto
Rogla	3. mesto	Šprint
Rogla	7. mesto	15 km
Oberhof	1. mesto	2,8 km prosto
Oberhof	10. mesto	10 km prosto
Oberhof	1. mesto	šprint
Toblach	2. mesto	16 km prosto
Otepää	2. mesto	Šprint
Otepää	5. mesto	10 km
Canmor	13. mesto	10 km
Val di Fiemme	1. mesto	10 km
Val di Fiemme	12. mesto	9 km

Vir: prirejeno po International Ski Federation (2010).

Iz rezultatov je razvidno, da je bila celotna sezona zanjo načeloma uspešna, zato je na olimpijske igre prišla visoko motivirana in fizično pripravljena, saj je konkurirala za kar tri zlate olimpijske medalje.

Da bi razumeli zakaj Petra morda ni dosegla zastavljenih ciljev, moramo najprej razumeti razloge za uspeh na elitnem nivoju, ki so "zaljubljenost" v trenerja, "neženska" vloga športnice in trden odnos med trenerjem in športnico, kar bom nadalje analizirala.

3.2 Ženska kot športnica z vidika psihoanalize

Že Freud je izpostavil ključna dejstva za razumevanje žensk kot subjektov. In sicer, prvo dejstvo se pojavi že v otroštvu, ko deklica skriva željo po penisu, ki ga zavida fantkom, saj je na simbolni ravni nedovršena oz. necela, manjka ji en organ – penis.

"Vendar želja po tem, da bi imela penis, tako kot ga ima moški, navadno preide v željo po tem, da bi si delila njegov penis v kakšnem koitusno podobnem dejanju s pomočjo ust, anusa ali vagine. Različne oblike sublimacij in reakcij kažejo, da nobena ženska ne uide zgodnji fazi zavidanja penisa ..." (Jones 1995).

V deklici se zasidra kompleks manjvrednosti, saj z leti ugotavlja, kako zelo se razlikuje od fantkov. "Občutki manjvrednosti so v bistvu imaginarni konstrukti, vendarle pa lahko začnejo predstavljati gonilno silo (investicijsko energijo) v najstnikovem življenju (razvoju in ustvarjanju – tudi športnem) (Vodeb 2001).

Kot je ugotovila že Leverjeva (1976), se dečki raje igrajo igre, v katerih so si nasprotniki in se igrajo v tekmovalnem vzdušju, medtem ko deklice preferirajo igre, v katerih sodelujejo.

Iz tega lahko sklepamo, da deklice oziroma ženske že v otroštvu niso gradile na konkurenčnosti, vendar je igra kulturno naučena, zato tekmovalnost ni privzgojena, ampak se skriva v sami naravi subjekta – moškega. Nadalje lahko športnico predstavimo tudi kot deklico v otroštvu, ki je dolga leta željna zmage oziroma premagovanja, ki se pa izraža drugače kot pri dečkih, čemur se bom podrobneje posvetila v naslednjem poglavju.

Kot že omenjeno, je pri deklicah mogoče opaziti, da niso tako bolešno tekmovalne kot dečki, ki imajo tudi drugačen način bahanja z zmago oziroma dosežki, saj imajo kastracijske predstave pri deklicah drugo valenco. Stanje kastriranosti naj bi pri deklicah botrovalo k dvema vrstama tekmovalnosti in želje po zmagi. Deklica ima željo po zmagi na področju telesne oziroma fizične lepote. Po Vodebu naj bi ta karakteristika izhajala iz primankljaja enega organa (penisa) in ima narcistično in mazohistično obeležje prav tako pa naj bi deklica, in kasneje ženska, začela prevzemati moške vedenjske vzorce, ki imajo tekmovalno obeležje (Vodeb

2001). Te so redke, kar je mogoče opaziti v vsakdanjem življenju, kot na primer je moč opaziti manjše število ženskih trenerk, direktoric in drugih poklicev z značilno bahavim obeležjem.

Menim, da so slovenske športnice ravno zaradi kompleksa manjvrednosti in zavidanja falosa uspešnejše na olimpijskih igrah kot slovenske športniki, na kar kažejo sami rezultati. Ne le, da hlepijo po uspehu, hlepijo tudi po manjkajočemu delu, kar pa moški že imajo, in zato sklepam, da ravno zaradi tega, ker so "dovršeni" ne dosegajo vidnejših rezultatov, saj želijo le eno stvar na nezavedni ravni in ne dveh tako kot ženske. Ekvivalent temu je, da s tem tudi nimajo višje športne identitete in motivacije oziroma nečesa, kar bi jih gnalo naprej, razen želje po uspehu. Vrhunska športnica je tako maskulinizirana in izgublja stik s svojo generično ženskostjo, kar pa je za uspeh na najvišjem nivoju zaželeno, če že ne celo nujno.

Petra Majdič je ena izmed redkih slovenskih športnic, ki se ni identificirala z družbeno pričakovano "nešportno" in nežno vlogo ženske v športu. Izkazuje dominantno in borbena vedenje v njeni panogi, kar kaže na dobro izraženo in visoko športno identiteto, ki jo je po mnenju družbe moč zaznati le pri moških. In prav to "moško" vedenje, vsaj v športu, vodi k uspehu.

3.3 Odnos trener-športnica

Po Bajčevi raziskavi (2003) povezanosti športne identitete in samopodobe pri športnikih je mogoče sklepati, da je najmočnejši prediktor visoke športne identitete orientacija k zmagi, zaradi katere športnik nenehno nadgrajuje svoje znanje in dosežke. Sledi mu pozitivna tekmovalna motivacija, ki prav tako izraža težnjo po uspehu. Oboje daje športniku visoko športno identiteto, kar je bilo moč zaslediti pri Petri Majdič. Kot je ugotovil Bajec, pa osebne lastnosti posameznika nimajo neposrednega vpliva na športnikovo identiteto, vendar pridejo močnejše do izraza v individualnih športih. Ker je spol eden izmed pomembnejših dejavnikov analiziranja športne identitete, se bom opredelila zgolj na športnice, saj so za ta primer relevantnejše.

Za oboje je v prvi vrsti značilen darvinistični pogled na šport, katerega je definirala finski sociolog Kelavi Heinila. "Darvinistični pogled na šport poudarja pomen tekme in tekmovanja, ki imata selektivni značaj, saj iz športa izločata tiste, ki niso sposobni slediti zahtevam tekme. Ta pogled poudarja zmago kot izključno najpomembnejšo stvar v športu. Značilen je za

profesionalne športnike, ki med seboj bijejo "boj za obstanek" v smislu Darwinove teorije o ohranitvi vrst in njihovega boja za obstanek" (Šugman 1998).

Kot dodatek k prej omenjeni identiteti Bednarik meni, da bolj kot spodbujamo tekmovalnost, željo po uspehu pri športnicah, višje bo izražena športna identiteta. Takšna motivacija je po svojem notranjem ustroju negativna, saj športnico sili k izogibanju neuspeha. Pomembno vlogo pri tem igrata trener in strah športnice, da bi ga razočarala (Tušak in drugi 2001). To pa lahko nadalje privede do "zaljubljenosti" športnice v svojega trenerja.

Najpomembnejši element vsakega odnosa med trenerjem in športnico je zaupanje. Nujno je da športnica svojemu trenerju zaupa in verjame v njegovo znanje in izkušnje ter podporo na poti do uspeha. Na drugi strani pa mora trener zaupati, da bo športnica sledila navodilom, da bo trdo delala in bila motivirana za tekmovanje. Ne glede na to ali sta si karakterno všeč ali ne. Res je, da sta zaupanje in čas, ki ga generalno gledano športnica preživi s trenerjem pomembna dejavniki pri odnosu vendar je zaupanje tisto, ki pozitivno vpliva na rezultat športnice ne glede na to ali sta si karakterno všeč ali ne (Whyte 2017).

Trener športnici predstavlja nekoga drugega oziroma očeta in verjetno ta anksioznost izvira ravno iz možnosti razočaranja trenerja, ki predstavlja avtoriteto. Bolj kot je trener avtoritativen in distanciran od športnice, bolj to vpliva na športno identiteto športnice, saj s tem pozitivno vpliva na njeno tekmovalnost.

Na športno treniranje lahko gledamo kot na magijski ritual, saj obstaja določena paradigmatična povezava med njim in klasično magijo z vidika antropoloških raziskav. Freud meni, da je zdravljenje različnih psihičnih simptomov in psihoz uspešno le, če se pacientka "zaljubi" v svojega terapevta oz. se nanj libidinalno naveže. Ravno ta transferna libidinalna povezava med pacientko in terapevtom slednjemu omogoča, da najde vzrok njenega simptoma v nezavednem. To naredi na tak način, da pacientka uvidi etiologijo svojega simptoma, na podlagi česar je mogoče simptom tudi pozdraviti.

Oče predstavlja deklici objekt ljubezni in ideal, po katerem se zgleduje. In ko se deklica znajde v športni disciplini, za katero je značilno "petelinjenje", je oče tisti, kateremu bo nezavedno bolj verjela. Nenehno se sprašujejo, kako postati boljše in premagati druge, čemur pripomore nezavedna libidinalna vez, ki jo hitreje oblikujejo v povezavi s trenerjem kot s trenerko. Moški trener kot "vrnjeni oče" hitreje razreši ovire, ki športnici stojijo na poti do zmage (Vodeb 2001). "Razmerje v privatnem življenju še ni dokaz za to, da bi športnica v svojem trenerju videla nekoga Drugega po katerem hlepi. To je morda zgolj posledica okoljskih in naključnih

dejavnikov. Zaupanje v trenerja je tisto, ki žene športnico naprej, ta pa se lahko vzpostavi, ker športnica verjame v trenerjeve sposobnosti, v njem vidi avtoriteto in osebo, ki jo bo podpirala na tekmovalni poti” (Whyte 2017). V Petrinem primeru lahko govorimo o trdnem odnosu s trenerjem, ki je še posebej pomemben v individualnih športih in je botroval k njenim dolgoletnim uspehom. Lahko povzamem, da so “zaljubljenost” in zaupanje v trenerja ter “neženska” vloga Petre v njeni disciplini, dejavniki, ki so igrali pomembno vlogo pri njenih uspehih vendar niso bili razlog za sam padec v jarek na olimpijskih igrah. Kljub temu pa jih je potrebno razumeti, da bi lahko “neuspeh” na olimpijskih igrah umestilo v širšo sliko. Na to bom skušala odgovoriti v naslednjih podpoglavjih.

3.4 Elektrin kompleks

Podobno kot je Freud vpeljal koncept Ojdipovega kompleksa je Carl Jung vpeljal podobno fazo za dekleta, ki je znana kot Elektrin kompleks, v katerem deklice čutijo željo po očetu in ljubosumju do matere. Jung je s tem želel opisati, kako se ta kompleks pri deklicah manifestira. Vendar pa je Freud na drugi strani menil, da se izraz Ojdipov kompleks nanaša tako na dečke kot na deklice, čeprav je verjel, da vsak spol doživlja drugače (Hockenbury 2012).

Freud je nadalje sugestiral, da ko deklice odkrijejo, da nimajo penisa, občutijo zavidenje in nezadovoljstvo do svoje matere, saj naj bi jih mati "poslala na svet premalo opremljene". Sčasoma nezadovoljstvo izgine in pride do procesa identifikacije s svojo materjo in internalizacije atributov ter značilnosti istospolnega starša. Freud meni, da deklice, ki se ne soočijo s tem, dejansko postanejo odvisne od očeta, kar pa tako kot za fantke pomeni, bodo v odraslem življenju iskale romantične partnerje, ki so podobne očetu (Freud 1924).

3.5 Prototip cankarjanske falične matere

Za razliko od vpliva cankarjanske matere v primeru rokometu pa bi v Petrinem primeru lahko govorili o naslednici cankarjanske matere, ki je kljub zlomljenim rebrom vztrajala do cilja. Do (faličnega) uspeha, preko trupel (tudi lastnega), ki je ena izmed značilnosti cankarjanske matere. Ta se je razdajala in žrtvovala za svoje otroke ne glede na vse. Takšno predajajočo vlogo lahko opazimo v zadnjem teku Petre na olimpijskih igrah, ko je osvojila bronasto medaljo kljub hudim bolečinam. Kot že omenjeno, bi Petro lahko opisali kot falično »moškinjo«, za katero ni značilna feminilna vloga, kar pa je skorajda pogoj za uspeh na elitne m nivoju. Infantilni oče, ki naj ne bi bil dovolj “dober” je bil zamenjan z emancipirano materjo

oziroma hčerko. Menim, da je do tega fenomena prislo šele po padcu v jarek, ni pa to bil sam razlog za dejanski padec. Nadalje menim, da je zgodovinsko-kulturno ozadje slovenske države vplivalo na padec Petre v jarek vendar zgolj v smislu neodločnosti in strahu pred zmago na nazavedni ravni, enako kot v primeru rokometu, kar je povezano s cankarjansko materjo vendar se v Petrinem primeru drugače odraža. S tem povezan strah pred asertivnostjo pa je morda ključen razlog za padec Petre, ki ga bom umestila v naslednjih podpoglavjih.

Lahko govorimo o povezavi rezultata z nekim fenomenom, ki omejuje slovenske športnice na nezavedni ravni. Takšen vgrajen konstrukt lahko zaigra popolno vlogo v najodločilnejših trenutkih tekme. To je moč preseči z različnimi metodami vendar je za to potreben zadosten čas (Whyte 2017).

3.6 Anksioznost

Visoka stopnja anksioznosti pogosto povzroči, da športniki ne tekmujejo po svojih najboljših sposobnostih na vseh področjih delovanja. Za mnoge športnike se anksioznost kaže kot vse preveč znani občutek skrbi, napetosti in strahu. V športu se to lahko pokaže kot težava številka ena. Ko tekmovalec zamrzne v najpomembnejšem trenutku ali naredi napako iz nejasnega razloga, je anksioznost ponavadi srce problema.

Anksioznost je naraven odziv, ki ga je človeška vrsta razvila za preživetje pred grožnjami v okolju. Športna tekmovanja spodbujajo podobne psihološke in telesne odzive, čeprav v večini športov obstajaf manjša nevarnost za preživetje. Grožnja je raje usmerjena k posamezniku oziroma, kako ta sam sebe sprejema in razume.

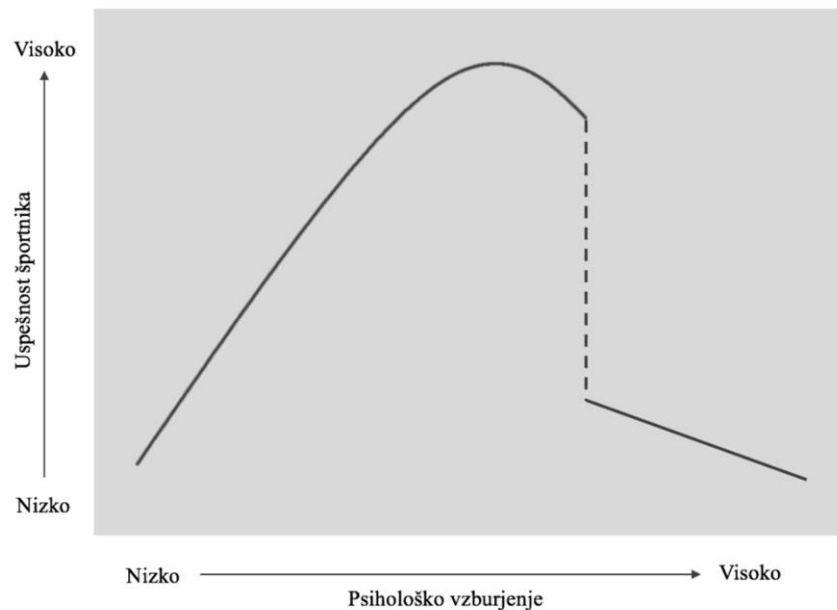
Šport proizvaja veliko različnih stresorjev. Stresor je situacija ali dogodek, ki bi lahko oviral naše ravnotežje in pogosto sproži reakcijo, znano kot stresni odziv. Ko se počutimo anksiozne, se aktivira simpatični živčni sistem, ki nadzira navzkrižno regulacijo vseh živih organizmov. Telesna občutja v zvezi z bojem oziroma anksioznostjo vključujejo povišan srčni utrip, povečano mišično napetost in sproščanje adrenalina (Karageorghis in Terry 1969).

Hardy je poudaril pomembnost samozavesti, ko govorimo o izogibanju negativnih učinkov anksioznosti na športno aktivnost. Predlaga tezo, da se bodo samozavestni športniki v večji meri izognili negativnim učinkom anksioznosti na dolgi rok kot pa tisti, ki jim primanjkuje samozavesti.

Gould v spodnjem modelu prikaže, kako visoka stopnja anksioznosti in visoka stopnja psiholoske vznburjenosti povzročita oster upad športne zmogljivosti. (Karageorghis in Terry 1969).

Graf 3.1: Učinek psihološkega vzbujenja na uspešnost športnika med visoko stopnjo anksioznosti.

Vir: prirejeno po Karageorghis in Terry (1969).

Predpostavljam, da je do tega prišlo na olimpijskih igrah v Vancouvru, kjer je Petrina naostrejša sotekmovalka tekmovala v zanjo značilnem agresivnem stilu, ki pa lahko povzroči to, da se ostale tekmovalke počutijo manj samozavestne in tudi anksiozne, saj se na to morda niso intenzivno pripravljale pred tekmo. Elka Graham, avstralska profesionalna plavalka, meni, da se športnice v 90 % pripravljajo fizično in le 10 % psihološko, medtem ko je na sami tekmi 90 % tekme psihološke, saj je večina elitnih športnic dobro fizično pripravljenih na tekmo, ločijo se glede na njihovo mentalno stabilnost, fokus in asertivnost.

Britanski športni psiholog Graham Jones meni, da je športnikova percepcija njegovih sposobnosti kontroliranja okolja in samega sebe tista, ki določa nivo stresa. Na primer, če športnik verjame, da se lahko spopade s stresom v neki situaciji in stremi k najboljšemu rezultatu, potem bo najverjetneje pristopil k tekmovanju s pozitivnim pristopom, ki pa je ključnega pomena, ko govorimo o elitnih športnikih. Nadalje, če je športnik prepričan, da se lahko sooči z nalogo, ki vključuje določene stresorje, potem bo le-ta posameznik anksioznost interpretiral kot olajšanje oziroma nekaj, kar mu bo kvečjemu pomagalo do zmage. Na drugi strani pa, če športnik ni prepričan, da je kos nalogi, da je nasprotnik premočen ali da vreme ni ugodno, potem bo anksioznost najverjetneje predstavljala oviro in ne motivacije. Takšna

interpretacija pa se bo manifestirala kot samoizpolnjujoča se prerokba (Karageorghis in Terry 1969).

3.7 Samoizpolnjujoča se prerokba

William Isaac Thomas je postavil teorem, ki pravi, da "če posameznik definira situacije kot realne, potem so te situacije realne v njihovih konsekvencah". Navezuje se na idejo, da ko posameznik doda situaciji nek pomen, so posledično vedenje in nekatere posledice tega vedenja zaznamovane s pomenom situacije.

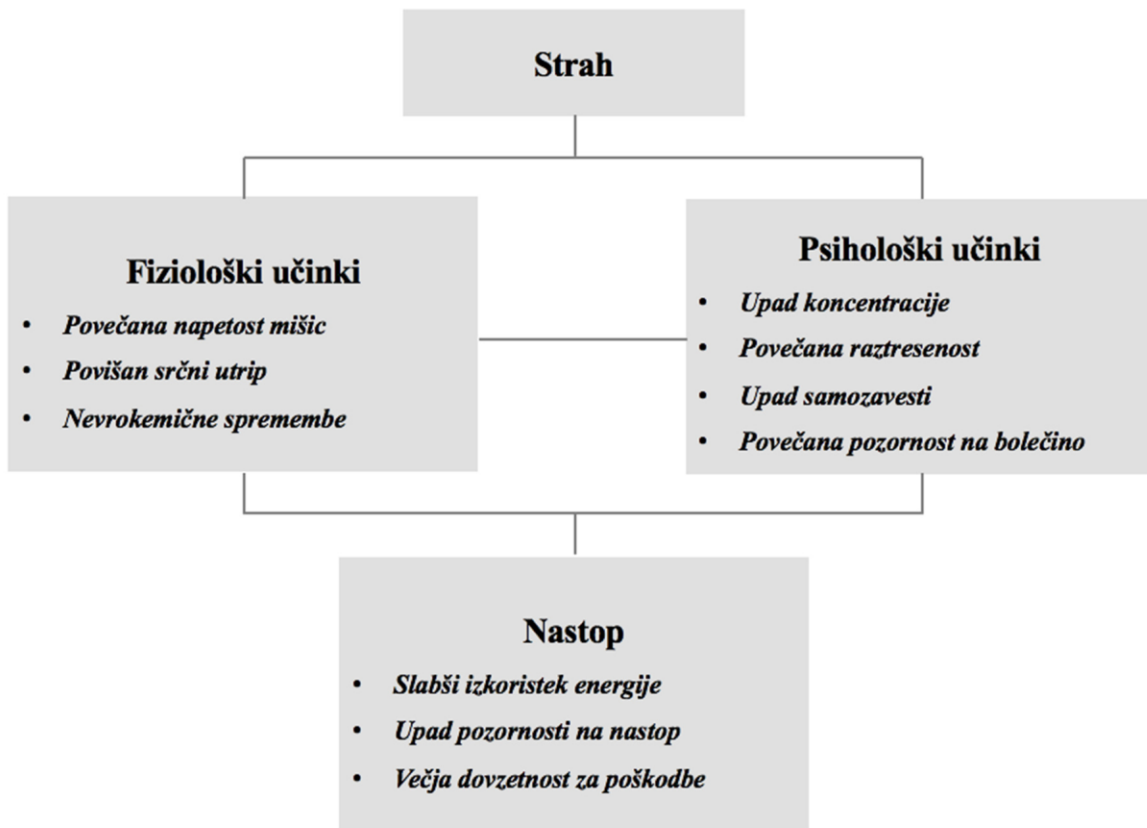
Po Mertonu je samoizpolnjujoča se prerokba začetek napačne definicije situacije, ki vzbudi novo vedenje, ta pa vpliva na začetno napačno definicijo situacije in jo naredi pravo.

Zavajujoča veljavnost samoizpolnjujoče se prerokbe ovira napako. Kajti posameznik bo navedel dejanski potek dogodkov kot dokaz, da je imel prav od samega začetka (Merton 1948). Na podlagi tega menim, da je v slovenskem športu pogosto moč opaziti vzorec vedenja, kjer si športniki ustvarijo svojo realnost, ki ni njuno dejanski odraz situacije. Na primer, če je neka tekmovalka boljša in/ali agresivnejša od Petre Majdic, to še ne pomeni, da je nepremagljiva. Zgolj hipotetično gledano vzemimo, da bi bila Petra v svoji podzavesti prepričana, da je njena sotekmovalka agresivna, in je zaradi tega bolje ne tvegati na tekmi oziroma se tej tekmovalki raje izogniti (in pasti v jarek) in posledično ne zasesti prvega mesta, bi se bolj verjetno to dejansko zgodilo, s čimer bi Petra to lahko samo pri sebi utemeljila po tekmi ("saj sem vedela, da se bo to zgodilo"). Situacija pa se še poslabša, če je posamezna oseba ali ekipa doživela vrsto porazov, ki le še potrjujejo to realnost, ki v tem primeru deluje kot začarani vzorec, iz katerega lahko uidejo le z odločilnimi spremembami.

Osebe, ki so tarča pričakovanj in predsodkov, se lahko obnašajo v skladu s pričakovanji opazovalcev, kar lahko privede do tega, da to predstavo o sebi asimilirajo v svojo samopodobo. Tako so lahko stereotipi, pričakovanja družbe in pritisk neposrednega okolja (trener, soigralci in sotekmovalci) eden izmed pomembnejših dejavnikov, ko govorimo o športnem uspehu oz. neuspehu. Do tega pogosto prihaja, če so športniki pod prevelikim vplivom skupin, ali ki so v neposrednem stiku s skupinami, od koder ti predsodki prihajajo (pri nas so to mediji) (Musek 1994).

Ti dejavniki lahko športnika privedejo do tiste točke, kjer se ločijo zmagovalci od poražencev. Torej do strahu pred samo tekmo, ki ima tako fiziološke kot psihološke učinki.

Slika 3.1: Vpliv strahu na športnikovo dejavnost.

Vir: Športno društvo (1999, 103).

Petri Majdič se je to zgodilo na Rogli, kjer je množica od nje pričakovala dve zmagi na domači tekmi, vendar je zaradi prevelikega pritiska popustila. Kot je dejala, se medijev po tem raje izogiba, da se lahko psihično pripravi na tekmo brez dodatnih pritiskov (Rtvslo 2009). Tukaj lahko vidimo, da je Petra poskušala vpeljati spremembe, ki bi izboljšale njen nastop pred olimpijskimi igrami, vendar menim, da ni v celoti pokrila vseh dejavnikov, ki vplivajo na športni rezultat. Nadalje bom preko teoretičnih modelov skušala razumeti, kako bi Petra lahko to izboljšala pred samo tekmo in preprečila morebiten padec. Mnogi strokovnjaki na področju športne psihologije menijo, da je gradnja konstrukcijskega sistema in konsistentnost tista, ki loči elito od uspešnih športnikov.

3.8 Teorija konsistentnosti

Kot trdijo zagovorniki konsistentnosti, je osnova razvoja nekega organizma iskanje med okoljem in pričakovanji. Kognitivna teorija po Kellyu trdi, da si posamezniki postavljamo določene hipoteze o našem okolju, ki jih nato preverjamo, ali nam ustrezajo. S tem pristopom si oblikujemo kognitivne konstrukte, ki so vodilo našega delovanja. Tako ustvarjamo konstrukcijski sistem oz. konstrukt na konstrukt, ki je na začetku nedovršen in slab, kasneje pa postane relativno trden. Organizem mora znati napovedati in kontrolirati okolje, saj z nezmožnostjo le-tega zanj pomeni strah in negotovost. Za relativno trden konstrukcijski sistem je potrebna primerjava konstrukcijskega sistema in dane situacije, saj tako ugotavljamo medsebojno skladnost. Konstrukcijski sistem nastaja hierarhično, kar pomeni, da so pri vrhu stvari, ki so nam najbolj pomembne in ki se nato delijo na osnovnejše stvari. Po teoriji konsistentnosti iz tveganih izborov lahko izboljšamo in popravimo svoj konstrukcijski sistem, ki s časom postane vedno boljši (Kelly 1955).

3.9 Konstrukcijski sistem

Kelly v enem izmed svojih del sugestira, da je vsak posameznik kot nekakšen znanstvenik. Vsak znanstvenik razvije svojo teorijo o svetu, socialnem okolju in konstruktih, vendar teorije ne pridejo od nikoder. Razvijajo se z namenom soočenja z dogodki, ki so potrdili njihovo uporabo, kar pa je glavno načelo pragmatizma. Teorije ne smemo razumeti kot resnične ali napačne, ampak moramo razmisliti o njeni uporabnosti, ki je bila ugotovljena z njihovo validacijo.

Za Kellya je vsak posameznik tudi "ustvarjalec pomena". Na primer, dve osebi, ki se nahajata v isti situaciji oziroma dogodku, si lahko to drugače razlagata. Recimo, da se med šolsko uro, en posameznik morda dolgočasi, drug se počuti anksiozno, medtem ko tretji misli, da je ura nerelevantna za ponavljanje snovi. Morda vsi trije označijo šolsko uro kot "slabo", vendar zaradi različnih osebnih razlogov. Njihovo utemeljitev je mogoče najti v konstrukciji, ki so jo uporabili: dolgčasje ali zainteresiranost, vznemirjenost ali sproščenost, relevantnost ali nerelevantnost. Vsaka konstrukcija je bipolarna dimenzija, ki je bila uporabljena za osmisljanje istega dogodka – šolske ure. Ne moremo reči, da je bila šolska ura dolgočasna, ker to ne bi bilo pravilno. Morda obstaja konsenz znotraj skupine, vendar to še ne pomeni, da daje šolski uri smisel oziroma veljavo kot takšno. Kelly poudarja, da je pomembno razmišljati o konstrukciji kot nekaj, kar počnemo, namesto graditi na stvareh, ki jih imamo. Prav tako moramo o

športnikih in strategiji dela razmišljati podobno. Potrebno je razumeti konstrukte in validacije vsakega posameznika, da lahko razumemo njihovo teorijo oziroma percepcijo sveta. Ko poskušamo nekoga razumeti, moramo sprejeti, kaj je posameznik doživel in kako je posameznik sprejel njegove izkušnje. To nam pomaga pri gradnji načrta treningov in samega tekmovanja, saj se posameznik verjetneje počuti bolj pozitivno, saj čuti, da je deloval v skladu s svojo percepcijo sveta.

Nadalje Kelly poda primer, kjer se posameznik lahko kar naprej sprašuje "zakaj" v neki situaciji in bi zato našel vrsto odgovorov. To je Hinkle označil kot "lestev" (org. "laddering"). Poudarja, da karkoli delamo, je del večjega projekta in namena, ki je smiseln za ta posebna dejanja. Kot lahko vidimo iz primera, "konstruiranje" ne pomeni samo "razmišljanje". Procesi človeka se nerazločno razdelijo v spoznavanje, vpliv in vedenje. Pojem konstruiranja je razvoj Deweyjevega koncepta delovanja, ki pomeni vedenje, v katerem je vključen celoten organizem. Človeško delovanje ni določeno na enak način, kot je gibanje mišic, ki je določeno z nevrološkimi impulzi. To je preprosto priložnostno razmerje, v katerem je učinek določen z vzrokom (Kelly 1955).

Ko v neki situaciji najdemo razloge, zakaj smo ravnali tako, kot smo, bodo ti razlogi vgrajeni v naš konstrukcijski sistem. Vendar razlogi niso enaki vzrokom. Ljudje so sami odgovorni za njihovo obrazložitev, pri čemer ni determinizma, ki bi to povezal z dejanjem. Po nekem dogodku se nam lahko zdi, da je potek situacije bil neizogiben in določen, pri čemer bi se vprašali, "kaj drugega bi lahko storil/-a"? Toda takrat bi morda lahko ugotovili, da so bili možni različni ukrepi. Situacija nas lahko vodi v eno smer in ne v drugo, morda pa se ne zavedamo, kako to vpliva na našo konstrukcijo. To pogosto opazimo v slovenskem športu, kjer se športnikom pogosto zdi, da je bila neka situacija med tekmo neizogibna, prav tako pa to slišimo v kometarjih takoj po tekmi. Ko gledamo posnetek po tekmi, vidimo, da so bile na voljo morda druge rešitve, ki bi v tisti situaciji lahko vplivale na potek dogodkov.

3.9.1 Metoda repertoarne mreže

Ena izmed mrež, ki jo predlaga Kelly kot rešitev, je mreža, ki preučuje način, v katerem se dogodki razlagajo tako, da najprej izlečejo konstrukte za niz elementov, nato pa pogledajo, kako je vsak element posebej smiseln in sestavljen. Rezultat je matrika ali mreža, v kateri so konstrukti razporejeni v vrstice in elementi v stolpcih. Vsak element se obravnava v smislu vsakega konstrukta. To se lahko izvede preko sistema točkovanja, ki je odvisen od vsakega projekta posebej (Kelly 1955).

Na primeru športa predpostavimo, da bi nas zanimalo, v katerih kategorijah bi lahko posamezen športnik napredoval. Klasificirali bi najpogostejše dejavnike, ki botrujejo k zmagi in pozvali posameznika, naj vsakemu dejavniku doda neko vrednoto, kot na primer "konsistentna dieta pred tekmo mi je bolj pomembna od treninga v fitnessu, saj me trening dolgočasi". To nam ne pove dosti o dieti in treningu posameznika, poda pa nam informacijo o osebnosti posameznika in kako sprejema svet okrog njega oziroma šport, v katerem tekmuje (tj. neka aktivnost je bolj "dolgočasna" od druge). Konstrukcije so bipolarne, vendar ne nujno dihotomne. Nikoli ne smemo domnevati, da ista stvar pomeni nekomu isto kot nam. Kelly poudarja, da ne smemo razumeti pomena za nekoga, kot je to definirano v slovarju, pomen je različen glede na posameznika.

Nadalje bi morali raziskati vsak dejavnik posebej in razumeti, kako so ti vrednoteni, to pa nam bi pomagalo pri konstruiranju shematike kot celote – kaj je tisto, česar se športnik veseli, česa ne sprejema, kaj ga dolgočasi itd. Menim, da bi na podlagi tega potemtakem lahko izrisali specifičen načrt treninga in dolgoročno strategijo, ki je specifična posamezniku, to pa je lažje doseči v individualnih športih kot v ekipnem, saj moramo v tistem primeru upoštevati še vrsto drugih dejavnikov, kot na primer vizijo in mentaliteto ekipe kot celote.

3.10 Strah pred asertivnostjo/agresivnostjo

Za Petrine malce slabše uvrstitve je bila kar trikrat sokriva njena konkurentka, Finka Aina Kaisa Saarinen, ki jo je porinila s proge, za kar je bila samo enkrat kaznovana. Petra se je sicer držala pravil "fair-playa", vendar si je v teku na smučeh vseeno treba nekako izboriti svojo linijo teka. Finki se je raje izognila, kar je posledično negativno vplivalo na rezultat tekme. Menim, da če bi se Petra pred olimpijskimi igrami fokusirala na svojo asertivnost oz. borbenejši pristop v teku na smučeh na tekmah svetovnega pokala, ko je za to imela odlično priložnost, do padca v jarek ne bi prišlo, vsaj s tega vidika, saj bi si iz nabranih izkušenj znala bolje izboriti svoj prostor.

Davis razlikuje med agresivnostjo in silovito, odločilno igro: "Agresivnost je vedenje, v katerem je namerno poškodovanje drugih evidentno" (Davis in drugi 1991).

S tem se strinja Baron, ki agresijo obrazloži kot "katerokoli obliko vedenja z namenom skodovanja ali poškodbe druge osebe, pri čemer se ta oseba aktivno izogiba tega vedenja" (Baron 1977).

V spodnjem modelu je prikazana povezava med tremi vrstami asertivnega oziroma agresivnega vedenja, ki obenem kaže na to, kako se te kategorije lahko prekrivajo in zameglijo linije med

tem, kar je sprejemljivo v športu, in med tem, kar športne organizacije načeloma sankcionirajo (Gill 1986).

Slika 3.2: Agresija in asertivnost iz športnikovega vidika.

Vir: prirejeno po Davis in drugi (1991).

Območja, ki se prekrivajo, se na tem področju imenujejo "območja dvoumnosti", pri čemer je le izvajalcu agresije znano, ali so bile njihove namere in dejanja nameren napad na drugo osebo ali ne. Pri tem je športni organizaciji in trenerjem težko kaznovati dejanje, še posebej, če je športnik ali izvajalec neiskren glede svoje namere in narave agresije.

Agresivna oseba usmeri svojo agresijo k drugi osebi z namenom, da povzroči škodo tej osebi. Posameznik pri tem pričakuje, da bo uspešen, ko bo škodoval drugi osebi. To ne pomeni, da oseba ne more biti agresivna proti neživim objektom ali agresivno ukrepati proti drugi osebi, brez da bi prišla v stik z njimi (Berkowitz 1993).

- 1) Asertivno vedenje: vključuje uporabo legitimne fizične ali verbalne sile, da doseže svoj namen (Silva 1980). Asertivnost je usmerjena zgolj v cilj oziroma zmago in celo pri uporabi legitimne fizične sile posameznik ne želi namerno poškodovati druge osebe. Če izid povzroči poškodbo, to ni bil pričakovani izid. Asertivni tekmovalci morajo igrati v okviru dogovorjenih pravil, vendar morajo pri tem igrati taktično skozi celo tekmo in brez želje po namerni poškodbi nasprotnika.
- 2) Sovražna agresija: vrsta agresije, kjer je edini cilj namerna poškodba nasprotnika. Če oseba deluje na sovražno agresiven način, pomeni, da poskuša nekoga direktno

poškodovati oziroma povročiti neko vrsto bolečin (Berkowitz 1993). Ta vrsta agresije je vedno posledica jeze oziroma sovražnosti, saj situacija ni ugodna za tistega, ki se agresivno obnaša.

- 3) Instrumentalna agresija: ta vrsta agresije se uporablja pri doseganju neagresivnega cilja, na primer za doseg točke v ekipnem športu. Agresor bo verjel, da je agresivno dejanje bistvenega pomena za doseg cilja. Obe vrsti agresije (sovražna in instrumentalna), čeprav imata različne namene, še vedno ne veljata za sprejemljivo vedenje, saj sta obe vrsti agresije določeni kot namerno poškodovanje druge osebe z ali brez kontakta (Cox 2002).

Tekmovalke v teku na smučeh se poslužujejo različnih agresivnih taktik, ki pogostokrat ne vodijo v diskvalifikacijo. Po pravilih "fair-playa" bi se naj tekmovalke držale odločne in borbene igre (tj. asertivnost), vendar je na samih tekmah to težko izvedljivo, saj tekmovalke tekmo začnejo hkrati na omejeni progi in ni dovolj prostora za vse, kot tudi dejstvo, da nekatere tekmovalke niso kaznovane za njihovo agresivnost, saj organizatorji tekeme tega ne opazijo tekom tekmovanja.

"Asertivno vedenje je moč natrenirati, kar pogosto vidimo v pripravnih obdobjih v individualnih športih. Ko govorimo o borbi za prostor, je to potrebno vaditi na treningih kot tudi na tekmovanjih pred Olimpijskimi igrami. V primeru Petre Majdič bi lahko govorili o fokusu na druge aspekte tekmovanja pri čemer menim, da zgolj vadba asertivnega vedenja ne bi nujno preprečila padca v jarek, bi pa vsekakor znatno zmanjšala možnost za sam padec" (Whyte 2017).

4 Sklep

Koncept Cankarjevih hlapcev »žak« vse do danes še ni izgubil svoje, za slovenski narod boleče, aktualnosti. Ostaja najradikalnejši prikaz stanja duha slovenskega naroda, ki po nastanku drame ostaja pravzaprav identičen, kot je bil ob nastanku drame. To je moč opaziti v slovenskem športu, kjer prihaja do vzorca kroničnega izgubljanja tekem, ki jih teoretično slovenski športniki ne bi smeli izgubiti.

V nalogi sem odgovarjala na štiri raziskovalna vprašanja oz. trditve, zapisane v nadaljevanju.

- Zgodovinsko-kulturno ozadje slovenske države in prostora vpliva na sodobno športno mentaliteto.
- Trener, ki nima stika z zgodovinsko-kulturnim ozadjem slovenske države, bi v večji meri doprinesel k boljšim rezultatom v rokometu kot slovenski trener.
- Slovenske športnice so najuspešnejše takrat, ko igrajo vlogo cankarjanske matere, slovenski športniki pa so najuspešnejši takrat, ko v svojem trenerju najdejo/začutijo lik očeta.
- Neodločnost in strah pred asertivnostjo omejuje vrhunske rezultate slovenskih športnic.

Najprej sem rokomet umestila v ekipne športe in shemo delovanja skupine ter opredelila vpliv na rezultat, ki je v tem primeru ne(uspeh) na nekem tekmovanju. Značilnosti članov vplivajo na skupinske procese, vendar pa lahko skupinski cilji in vizija vplivajo na razvoj novih značilnosti in veščin članov. Nadalje sem predstavila ključne razloge za (ne)uspehe slovenske rokometne reprezentance: Ojdipov kompleks in vpliv cankarjanske falične matere, ki še vedno blodi po nazavednem slovenskih športnikov, ter lik očeta. Preko prebrane literature in intervjuja z Urošem Mohoričem ugotovim, da sta vpliv cankarjanske falične matere in odločen lik očeta dva izmed pomembnejših dejavnikov, ki imata odločilen pomen pri nastopu slovenskih rokometashev, kar pomeni, da ima zgodovinsko-kulturno ozadje slovenske države še vedno velik vpliv na to, kako Slovenci ravnamo in se odzivamo v neki situaciji s čimer lahko potrdim prvo hipotezo na primeru ekipnih športov, nadalje bom to potrdila v primeru Petre Majdič. Veselin Vujović je primer trenerja, ki nima stika z zgodovinsko-kulturnim ozadjem slovenske države in je tudi kot trener dokazal, da je to moč preseči z drugačnim pristopom, ki ga igralci sprejmejo in mu sledijo. S svojo karizmo, načinom dela in podajanjem informacij ter vpeljevanjem nove mentalitete je Vujoviću uspelo to, kar slovenskim trenerjem dolga leta ni –

sestaviti ekipo glede na njihovo psihološko pripravljenost, graditi na fizični pripravljenosti in stopnjevati tempo do samega tekmovanja ter ohraniti odločilno vlogo drugega, kateremu igralci sledijo in zanj zmagujejo.

Tretje raziskovalno vprašanje se je nanašalo na uspeh slovenskih športnic, ki naj bi bile najuspešnejše takrat, ko igrajo vlogo cankarjanske matere, slovenski športniki pa so najuspešnejši takrat, ko v svojem trenerju začutijo lik očeta. Predstavila sem glavne značilnosti individualnih športov, saj dinamika vpliva na vsakega posameznega športnika oziroma športnico drugače. Podrobneje sem analizirala primer Petre Majdič, njene tekmovalne kariere in to umestila v širšo sliko pri čemer moramo najprej razumeti glavne razloge za njen uspeh kot so "zaljubljenost" in zaupanje v trenerja ter igranje "neženske" vloge v njeni športni disciplini, kar sem analizirala preko različnih teoretskih modelov na področju ženske z vidika psihonalize in odnosa med trenerjem in športnico. Na podlagi prebrane literature in intervjuja z Gregom Whytom nadalje pridem do ugotovitve, da je glaven razlog za njen "neuspeh" na olimpijskih igrah povezan z zgodovinsko-kulturnim ozadjem slovenske države vendar zgolj v smislu neodločnosti in strahu pred zmago na nezavedni ravni, enako kot v primeru rokometu, kar je povezano s cankarjansko materjo vendar se v Petrinem primeru drugače odraža s čimer lahko v celoti potrdim prvo hipotezo. S tem povezan strah pred asertivnostjo pa je ključen razlog za padeč Petre, kar je mogoče natrenirati pred samim tekmovanjem vendar predpostavljam, da to ni bil glaven fokus pred olimpijskimi igrami. Obenem pridem do sklepa, da bi v Petrinem primeru lahko govorili o naslednici cankarjanske matere, ki je kljub zlomljenim rebrom vztrajala do cilja. Takšno predajajočo vlogo cankarjanske matere smo lahko opazili v zadnjem teku Petre na olimpijskih igrah, ko je osvojila bronasto medaljo kljub hudim bolečinam. Kot sem že omenila, pa ugotovim, da so slovenski športniki uspešnejši takrat, ko v trenerju začutijo lik očeta. Kolapsiran lik slovenskega očeta naj bi povzročil, da športniki nimajo več ideala, po katerem bi se zgledovali, kar pa se je v preteklosti odražalo v ključnih trenutkih tekme. Veselinu Vujoviću je uspelo končati začaran krog neuspehov s svojo osebnostjo, delom in, morda najpomembnejšim dejavnikom, zaupanjem. Slovenska rokometna reprezentanca mu zaupa, verjame in sledi, saj je uspel dokazati, da so spremembe možne, če je za to uporabljen drugačen pristop.

Na koncu sem se ukvarjala še z vprašanjem, kako neodločnost in strah pred asertivnostjo omejujeta vrhunske rezultate slovenskih športnic, kar je deloma povezano s kulturno pogojeno neodločnostjo na nezavedni ravni omenjeno prej. Športnikova percepcija njegovih sposobnosti

kontroliranja okolja in samega sebe je tista, ki določa nivo stresa, kar pa se odraža v stopnji anksioznosti na tekmi. To se nadalje lahko pomeša s samoizpolnjujočo se prerokbo, ki športnico vodi v to, da je prepričana, da je realnost ena, medtem ko bi v dani situaciji lahko izbrala drugo rešitev. Preko prebrane literature o gradnji konstrukcijskega sistema in vadbi asertivnega vedenja ugotovim, da bi Petra morda ravnala bolje v nekih situacijah, če bi se, tako kot na fizično pripravo, intenzivno psihološko pripravljala na večja tekmovanja v smislu asertivnosti. Še posebej v športu, kot je tek na smučeh, je potrebna določena stopnja individualnosti, samozavesti in borbe po prostoru.

V prihodnosti pričakujem nadaljnje spremembe v slovenskem rokometu, ki bodo vplivale na konsistentnost ekipe in poseganje po najvišjih mestih. Vujović je dokazal, da nekdo, ki nima stika z zgodovinsko-kulturnim ozadjem slovenske države, lahko pozitivno vpliva na vizijo in delovanje ekipe, pri čemer predpostavljam, da bi to lahko delovalo tudi v drugih športnih panogah, kot je na primer košarka, kjer je vodstvo prav tako prevzel tuj trener in osvojil kolajno na evropskem prvenstvu. V primeru slovenskih športnic prav tako predpostavljam, da bi prišlo do vidnejših rezultatskih sprememb, v kolikor bi sodelovale s tujim trenerjem oziroma nekom, ki ga, figurativno rečeno, ne želijo razočarati kot tudi intenzivno vadile asertivnost pred večjimi tekmovanji, da bi s tem preprečile negativen vpliv na nezavedni ravni in igrale vlogo cankarjanske matere preden pride do padcev in poškodb.

5 Literatura

1. Bajec, Bojan. 2003. *Povezanost športne identitete z osebnostjo športnikov*. Ljubljana: Faculty of Sport.
2. Berkowitz, L. 1993. *Aggression: Its causes, consequences and control*. Philadelphia: Temple university press.
3. Canary Daniel J., Laura Stafford in Beth A. Semic. 2002. *A Panel Study of the Associations Between Maintenance Strategies and Relational Characteristics*. Arizona State University. National Council of Family Relations.
4. Canary, Daniel J. in Laura Stafford. 1994. *Maintaining relationships through strategic and routine interaction*. San Diego, CA: Academic Press.
5. Carron, Albert V. in Heather A. Hausenblas. 1998. *Group Dynamics in Sport*. University of Michigan. Fitness information Technology.
6. Cox, R. 2002. *Sport Psychology, concepts and applications*. 5th edition. New York: McGraw Hill.
7. Davis, Bob, Ros Bull, Jan Roscoe in Dennis Roscoe. 1991. *Physical Education and the Study of Sport*. London: Mosby.
8. Freud, Sigmund. 1924. *The Dissolution of the Oedipus complex*. Standard Edition. London: The Hogarth Press.
9. Gergen, Kenneth. 1991. *The Saturated Self*. New York: Basic Books.
10. Gill, Diane, Lavon Williams in Erin Reifsteck. 1948. *Psychological Dynamics of Sport and Exercise*. 4th Edition. London: Human Kinetics Publishers.
11. Hockenbury, Don. 2012. *Discovering psychology*. New York: Worth Publishers.
12. International Handball Federation. 2017. *Slovenska rokometna reprezentanca*. Dostopno preko: <http://www.ihf.info/IHFCompetitions/WorldChampionships/MensWorldChampionships/MensHandballWorldChampionshipFrance2017> (28. avgust 2017).
13. International Ski Federation. 2010. *Petra Majdič sezona 2009/10*. Dostopno preko: <https://data.fis-ski.com/dynamic/athlete-biography.html?sector+CC&competitorid=37080&type=result&category=WC&season=ALL&sport=&discipline=ALL&position=3&Submit=Search> (21. julij 2017).
14. Jones, Ernest, 1995. *Zgodnji razvoj ženske seksualnosti*. *Problemi* 20 (4): 26–38.
15. Kelly, George. 1955. *The Psychology of Personal Constructs*. New York: Norton.

16. Laing, Ronald David, A. R. Lee in H. Phillipson. 1966. *Interpersonal Perception: A Theory and a Method of Research*. London: Tavistock Publications.
17. Lever, Janet. 1976. *Sex differences in the games children play*. Oxford: Oxford journals.
18. Lešnik, Bogdan. 2009. *Temelji psihoanalize*. Ljubljana: Založba /*cf.
19. Merton, Robert K. 1948. *The Self-Fulfilling Prophecy*. Dostopno preko: <https://pdfs.semanticscholar.org/da1c/068dcd4fffd6881c2be25d5ca9f327033332.pdf> (17. Julij)
20. Mohoric, Uros. 2016. Intervju z avtorico. Zreze, 29. december.
21. --- 2017. Intervju z avtorico. Zreze, 4. september.
22. Musek, Janek. 1994. *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
23. Rhind, Daniel, S. Yang in Sophia Jowett. 2012. A Comparison of Athletes' Perceptions of the Coach-Athlete Relationship in Team and Individual Sports. *Journal of Sport Behavior* 7: 27–95.
24. Rhind, Daniel in Sophia Jowett. 2010. Relationship Maintenance Strategies in the Coach-Athlete Relationship: The Development of the COMPASS Model *Journal of Applied Sport Psychology* VOL 22: 106–121.
25. Rtv slo. 2009. *Majdičeva sredi poletja pri -120 stopinjah celzija*. Dostopno preko: <http://www.rtv slo.si/sport/zimski-sporti/majdiceva-sredi-poletja-pri-120-stopinjah-celzija/207091> (9. februar).
26. Silva, John. 1980. *Assertive and aggressive behavior in sport: A definitional clarification*. Champaign, IL: Human Kinetics.
27. Socha, Thomas J. in Glen H. Stamp. 2013. *Parents, Children, and Communication: Frontiers of Theory and Research*. Abingdon: Routledge.
28. Športno društvo gimnazije Ljubljana Šiška. 1999. *Šport-tvoja izbira*. Ljubljana: Športno društvo gimnazije Ljubljana Šiška.
29. Šugman, Rajko. 1998. *Slovenski šport v mednarodnem prostoru po letu 1991*. Ljubljana. Fakulteta za šport.
30. Terry, Peter in Costas I. Karageorghis. 2011. *Inside Sport Psychology*. London: Human Kinetics Publishers.
31. Tušak, Matej in Manca Faganel. 2004. *Jaz-športnik*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
32. Tušak, Maks, Matej Tušak in Peter Prašnikar. 1994. *Psihologija športa*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

33. Tušak, Matej, R. Kos, R., Bednarik, J. in Z. Kos. 2002. *Osebnostne lastnosti slovenskih vrhunskih športnikov*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
34. Vodeb, Roman. 2010. *Peter Majdič blog*. Dostopno preko: <http://www.rtvslb.si/blog/roman-vodeb/peter-majdic/328594> (5. februar).
35. Vodeb, Roman. 2001. *Šport skozi psihoanalizo*. Trbovlje: FIT.
36. Whyte, Greg. 2017. Intervju z avtorico. London, 10. september.